

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТІНІҢ ЖАНЫНДАҒЫ
МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ АКАДЕМИЯСЫ

Басқару институты

қолжазба құқығында

Жапархан Елдос Қайыржанұлы

**СТАТИСТИКАЛЫҚ ТІРКЕМЕЛЕРДІ ЖҮРГІЗУ ЖӘНЕ ПАЙДАЛАНУ
ТӘСІЛДЕРІН ЖЕТІЛДІРУ**

«7M041 – Бизнес және басқару» білім беру бағдарламасы
«Экономика» мамандығы бойынша

Экономика магистрі дәрежесін алу үшін магистрлік жоба

Ғылыми жетекші: _____ Джаркинбаев Ж.А., экономика докторы
(қолы)

Жоба қорғауға жіберілді: « ____ » _____ 2021 ж.

Басқару институтының директоры: _____ Турчкенова Р.А., э.ғ.к.
(қолы)

Нур–Султан, 2021

Мазмұны

Нормативтік сілтемелер	3
Белгілер мен қысқартулар	4
Кіріспе.....	5
Әдебиеттерге шолу.....	7
Зерттеу әдістері.....	23
Зерттеу нәтижелері және талдау.....	26
Қорытынды.....	33
Пайдаланылған дереккөздер тізімі.....	34
Қосымша А.....	36
Қосымша Б.....	42
Қосымша В.....	43
Аналитикалық жазбахат	

Нормативтік сілтемелер

Осы жобада келесі нормативтік актілерге сілтемелер пайдаланылды:

"Мемлекеттік статистика туралы" 2010 жылғы 19 наурыздағы № 257–IV
Қазақстан Республикасының Заңы

2017 жылғы 12 желтоқсандағы № 827" цифрлық Қазақстан " мемлекеттік
бағдарламасы

"Қазақстан–2050" Стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси
бағыты" атты 2012 жылғы 14 желтоқсандағы

Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 29 қазандағы № 375–V ҚР
Кәсіпкерлік Кодексі

Статистика жөніндегі әдіснамалық ережелер 2018 жылғы 4–басылым

Белгілер мен қысқартулар

АЖ	– Ақпараттық жүйе
АЕК	– Айлық есептік көрсеткіш
ӘАОЖ	– Әкімшілік–аумақтық объектілер жіктеуіші
БСН	– Бизнес–сәйкестендіру нөмірі
БДК	– өз қызметін бірлескен кәсіпкерлік нысанында жүргізетін дара кәсіпкерлер
ДК	– дара кәсіпкер
«е– Статистика»	– «е–Статистика» интеграцияланған ақпараттық жүйесі
ИАЖ	
ЖЕД	– Кәсіпорындарға жүктемені есепке алу дерекқоры;
ЖСН	– Жеке сәйкестендіру нөмірі;
ЖК	– е–Статистикадағы респонденттің жеке кабинеті;
ЖБ	– «Жергілікті бірлік» статистикалық бірлігі;
ЗТ	– «Заңды тұлғалар» мемлекеттік дерекқоры;
МДК	
ЗТ	– Заңды тұлға
КМЖ	– қызметкерлердің саны бойынша заңды тұлғалардың, филиалдар мен өкілдіктердің, сондай–ақ дара кәсіпкерлік субъектілерінің өлшемділігі жіктеуіші
КҰЖЖ	– Кәсіпорындар мен ұйымдардың жалпы жіктеуіші;
КО	– «Кәсіпорын» статистикалық бірлігі;
ҚБ	– Құқықтық бірлік;
МНЖ	– Меншік нысандары мен түрлерінің жіктеуіші;
СТН	– Салық төлеушінің тіркеу нөмірі;
СД	– Аумақтық Статистика департаменті;
ТАӘ	– Тегі, аты, әкесінің аты;
ЭСЖ	– Экономика секторларының жіктеуіші;
ЭҚЖЖ	– Экономикалық қызмет түрлерінің жалпы жіктеуіші
СБТ	– Статистикалық бизнес тіркелім
АШТ	– Ауыл шаруашылық тіркелімі
ТҚСТ	– Тұрғын үй қорының статистикалық тіркелімі
ХСТ	– Халықтың статистикалық тіркелімі

Кіріспе

1991 жылғы 16 желтоқсанда Тәуелсіздік алғаннан кейін Қазақстан Республикасы Халық шаруашылығы теңгерімінің әдіснамасына негізделген статистикалық ақпаратты жинау жүйесінің нарықтық экономика жағдайында қалыптасып жатқан қоғамдық–саяси және әлеуметтік–экономикалық процестерді толық көлемде сипаттауға қабілетсіз екені айқын болды. Қазақстан Республикасының тәуелсіздікке ие болуы өзінің ұлттық статистика жүйесін құру қажеттігін туғызды. Қазақстанның саяси жағдайының өзгеруі, әлемдік қоғамдастыққа кіру және өзінің сыртқы экономикалық қызметін жүргізу әлемдік стандарттарға сәйкес келетін кодтау және классификациялау жүйелерін енгізуге негіз болды. Көптеген мемлекеттік емес бірліктермен нарықтық қатынастардың дамуы статистикалық байқау әдістерін реформалауға және статистикалық тіркелімдерді құруға негіз болды. Осылайша, статистикалық жүйені реформалаудың басты мақсаттарының бірі Статистикалық тіркелімдер жиынтығы болып табылатын статистикалық байқау мен статистикалық ақпаратты жинау әдісінің қазіргі заманғы құралын енгізу болды [1].

Статистикалық тіркелімдер – статистикалық есепке алу мен статистикалық ақпаратты қалыптастырудың заманауи және тиімді құралы [1].

Қазақстан Республикасының "Мемлекеттік статистика туралы" Заңына сәйкес статистика саласындағы уәкілетті орган Ұлттық статистика бюросы және оның аумақтық бөлімшелері болып табылады. Уәкілетті органдар статистикалық ақпаратты қалыптастыру үшін тіркелімдерді жүргізуді жүзеге асырады. Қазіргі таңда статистика жүйесінде 4 статистикалық тіркелімдер қолданылады:

- статистикалық бизнес–тіркелім;
- халықтың статистикалық тіркелімі;
- ауыл шаруашылығы статистикалық тіркелімі;
- тұрғын үй қорының статистикалық тіркелімі [2].

Регистрлердің әрқайсысы бірыңғай статистикалық жүйеде белгілі бір орын алады және статистика туралы әдіснамалық ережелерде айқындалған өз мақсаттары мен міндеттері бар. Жоғарыда айтылғандай, регистрлер тиімді құрал болып табылады және статистикалық жұмыстарды жүзеге асыру үшін қолданылады, мысалы: каталогтар құру, іріктеу жиынтығын анықтау, респонденттермен өзара әрекеттесу, есеп беру нысандарын есеп формаларымен және зерттеу сауалнамаларымен қамтамасыз ету. Статистикалық тіркелімдерді жүргізу халықаралық стандарттарға сәйкес әдістеме негізінде жүзеге асырылады. Қазіргі таңда статистика органдарының мамандары алдында бастапқы және әкімшілік дереккөздерден келіп түсетін деректерді дұрыс енгізу және уақтылы өзектендіру мәселесі өткір тұр. Бүгінгі таңда статистикалық ақпарат мемлекеттік қызметшілер, саясаткерлер және зерттеушілер үшін маңызды ресурс болып табылады. Сондай–ақ экономикалық жүйенің бір бөлігі болып табылатын, атап айтқанда кәсіпкерлер, тұтынушылар, жұмыс берушілер немесе қызметкерлер сияқты қоғам мүшелері экономиканың жай–күйі мен

дамуы туралы ақпаратқа мүдделі. Осылайша, сапалы, ресми, экономикалық статистиканы өндіру мемлекеттік статистиканың уәкілетті органының маңызды міндеті болып табылады [3].

Тақырыптың өзектілігі. Жоғарыда айтылғандардан кейін біз таңдаған жоба тақырыбы өте өзекті деп айтуға болады. Өйткені деректердің дұрыстығы әлеуметтік және экономикалық процестердің болжамдарын қалыптастыруға тікелей әсер етеді. Бұл экономикалық қатынастардың дамуын ескере отырып өте маңызды. Біз Статистика туралы айтқанда, бірде-бір ұлттық статистикалық қызмет өздігінен жұмыс істемейтінін айта кету керек. Осы орайда статистикалық тіркелімдерді басқа мемлекеттік органдардың деректер базасымен интеграциялау өзекті сұрақтардың бірі болып табылады. Біздің республикамыз ЕАЭО-қа кірген сәттен кейін шетелдік шаруашылық субъектілерді есепке алудың ерекше қағидаларының қажеттілігі туралы сұрақтар туындайды.

Бұл зерттеу жұмысының мақсаты статистикалық тіркелімдерді өзектендіру, бастапқы шынайы деректерді алу және басқа ақпараттық жүйелермен синхрондау саласындағы проблемаларды талдау. Зерттеу барысында:

- теориялық базаны толықтыру және деректерді өзектендіру кезіндегі қателерді жою.

- ЕАЭО-ға қатысушы елдердің статистикалық тізілімдерін интеграциялау бойынша шетелдік тәжірибені зерделеу

- тіркелімдерді әкімшілік деректер көздерімен байланыстыру тәсілдерін жетілдіру жоспарланған.

Демек, зерттеу барысында біздің алдымызда бірқатар міндеттер тұр:

- Мәліметтердің дәйексіздігінің себептерін анықтау

Статистикалық тіркелімдерді жүргізу мен пайдаланудың шетелдік тәжірибесін зерттеу

- Зерттеу нәтижелері мен талдауларын қолдана отырып, тіркелімдерді қолдану мен жүргізуге қатысты ұсыныстар беру.

Осы зерттеу жұмысындағы зерттеу объектілері Статистикалық тіркелімдер болып табылады:

- статистикалық бизнес-тіркелім;

- ауыл шаруашылығы статистикалық тіркелімі;

- тұрғын үй қорының статистикалық тіркелімі.

Зерттеу пәні тіркелімдерді пайдалану жолдарының даму заңдылықтары және статистикалық тіркелімдерді уақтылы және дұрыс өзектендіруге кедергі келтіретін факторлары болып табылады.

Зерттеу тақырыбы бойынша «Роль статистического бизнес-регистра в производстве и распространении статистической информации» орыс тілінде 1 ғылыми мақала Kazakhstan Innovations журналында жарияланды.

Әдебиеттерге шолу

1.1 Статистикалық тіркелімдердің мазмұны, түрлері және міндеттері

Кез келген экономикалық–статистикалық зерттеу статистикалық байқаудан басталады. Статистикалық байқау–бұл жаппай әлеуметтік–экономикалық құбылыстар мен процестер туралы алғашқы статистикалық деректерді жоспарлы, ғылыми ұйымдастырылған есепке алу (жинау) болып табылатын статистикалық зерттеудің алдын–ала кезеңі. Әрбір деректерді жинауды статистикалық байқау деп атауға болмайды.

Кәсіпорындардың статистикалық тіркелімі экономикалық статистиканы дайындауда статистиканы дайындау әдісі мен одан алынған ақпаратқа негізделген статистиканың сапасы тұрғысынан басты рөл атқарады. Әдеттегідей кәсіпорындардың статистикалық тізілімінің негізгі функциясы статистикалық бірліктердің жиынтығын қамтамасыз ету және олардың ішінен зерттеу үшін негіздер мен үлгілерді алуға бағытталған. Қазіргі таңда да бұл басты рөлі болып қала береді.

Өзекті ақпаратпен қамтылған кәсіпорындардың жоғары сапалы статистикалық тіркелімі жоғары сапалы экономикалық статистиканы дайындаудың маңызды шарты болып табылады. Алайда, бүгінде кәсіпорындардың статистикалық тізілімі басқа да маңызды функцияларды орындайды. Тіркелімдер әкімшілік деректеркөздерінен және басқа көздерден алынған ақпаратты пайдалану және біріктіру үшін өте маңызды, бұл ресми статистиканы дайындауда маңызды рөл атқарады [4].

Заманауи әдебиет көздерінде тіркелімдерді пайдалану жайында жеткілікті ақпарат табуға болады. Олардың ішінде тіркелімді әр мемлекеттің пайдаланудағы ерекшеліктері айқын көрсетілген және өзекті ақпаратпен қамтамасыз етілген тіркелімдердің тиімділігі сипатталады.

"Сандық дәуірдегі коммерциялық регистрлерді пайдалану және мақсаттары: экономикалық тиімділіктен бастап корпоративті азаматтарды бақылауға дейін" атты мақаласында Сент–Пьер мен Паскаль тарихи тұрғыдан қазіргі заманғы қарама–қайшылықтарды тудыратын корпоративті регистрлердің мақсаттарын түбегейлі қарастырады. Корпоративтік тіркелімдерді цифрландыру бастапқыда экономикалық ырықтандыру рухында жүргізілгенімен, ол бір уақытта жарияланған ақпараттың ықтимал пайдаланушыларының шеңберін кеңейтті және азаматтық қоғамды бизнесті бақылаудың жаңа құралымен қамтамасыз еткенін келтіреді. Расымен, қазіргі таңда статистикалық тіркелімдердің пайдалану жолдарын арттырып пайдаланушылар қатарын кеңейтуге мүмкіндік жеткілікті [5].

«Journal Of Developmental Entrepreneurship» газетінде жарияланған мақалада Том: 21 шығарылым: 3 мақала нөмірі: UNSP 1650016" авторлар компанияның қызмет түрінің болашақ нәтижелеріне әсері туралы жазады. Осы уақытқа дейін тіркеудің басталуы компанияның болашақ өнімділігімен байланысты деп есептелді. Дүниежүзілік Банктің (WBES) 2014 жылы

Үндістандағы 9 281 ресми кәсіпорын бойынша жиналған зерттеу деректері және фирманың тиімділігін, сондай-ақ тіркеу туралы шешімнің эндогенділігін анықтайтын басқа факторларды бақылау, тіркелмеген қызметті бастайтын және тіркелмеген қызметке көп уақыт жұмсайтын ресми кәсіпорындардың басынан бастап тіркелгендермен салыстырғанда сатылымдар мен жұмыспен қамтудың өсу қарқыны едәуір жоғары екенін көрсетеді. Егер тіркелмеген жылдар санын ескерсек, бұл тіркеудің кешігуі нәтижесінде еңбек өнімділігін арттырғандығын көрсетеді. Оның себептері әлсіз институционалды ортада тіркеудің артықшылықтары тіркеуді кейінге қалдырудың артықшылықтарынан асып түседі. Саясаттың салдарын бағалай отырып, дәстүрлі тәсілден олар тиімсіз деген болжамға негізделген тіркелмеген кәсіпорындарды таратуға және тіркеудің артықшылықтарын жақсартатын және жүйелік ресми институционалдық кемшіліктерді жоятын жеңілдетілген тәсілге көшу қажет деп айтуға болады, бұл кәсіпкерлерді тіркеу туралы шешімін кейінге қалдыруға мәжбүр етеді [6].

Халықтың статистикалық тіркелімдерін тиімді пайдалану мүмкіндіктері Е.Третьякова мен А. Макаренцеваның мақаласында қарастырылған.

Е.Третьякова мен А. Макаренцеваның "тіркелмеген некені есепке алу және талдау үшін халық тіркелімдерін пайдалану" мақаласында неке үрдістерін зерттеу үшін халық тіркелімдерін пайдаланудың мүмкіндіктері мен шектеулері қарастырылады, авторлардың назарында тіркелмеген некенің әртүрлі түрлерін есепке алу мәселелері жатыр. Оларды жобалаудың еуропалық тәжірибесі сипатталған (тіркелген серіктестіктер, бірлескен келісімдер). Мақала шолу сипатына ие, онда халықтың демографиялық мінез-құлқын зерттеуге кең мүмкіндіктері бар дамыған елдердегі қазіргі заманғы халық тіркелімдерінің жұмыс істеу ерекшеліктері қарастырылады. Олардың артықшылықтарына аймақтың бүкіл халқын қамту, деректерді алудың төмен шығындары, деректердің өзектілігі және отбасылық қатынастарға ұзақ мерзімді талдау жүргізу мүмкіндігі жатады. Тіркелмеген некелерді есепке алу үшін тіркелімдерді пайдаланудың негізгі әдіснамалық күрделілігі және оларды жеңу жолдары көрсетілген: азаматтардың, бірлескен балалардың тұрғылықты мекенжайы туралы ақпаратты пайдалану. Әр түрлі елдерде, соның ішінде шетел азаматтарын есепке алу бойынша тіркелімдер әдіснамасы арасындағы айырмашылықтар анықталды. Мақалада неке институтын зерттеу үшін тіркеу деректерін пайдаланатын шетелдік зерттеулерге шолу жасалады: мақала тіркелмеген неке одақтарының таралуын, олардың ұзақтығын, қалыптасу және тоқтату факторларын, сондай-ақ серіктестіктің белгілі бір түрінде болудың репродуктивті мінез-құлық пен өмір сүру ұзақтығына әсерін бағалайды.

Сонымен қатар Висбаден тобының баяндамасында кәсіпорындардың статистикалық тіркелімдердің жаңа рөліне қатысты бірнеше негізгі бағыттар көрсетілген. Кәсіпорындар статистикасы үшін бірегей іріктеу негізіне айналу жаңа тіркелімдердің басты рөлі. Кәсіпорындардың ескі статистикалық тіркелімдері жағдайында біз кәсіпорындар статистикасын жүргізу сияқты дәстүрлі қызмет үшін негіз болып қана қоймай, сонымен қатар жаңа

пайдаланушыларға бағытталған және жаңа қызметтерді, соның ішінде белгілі бір статистикалық емес мақсаттарда ұсынылатын қызмет көрсету тенденциясын көреміз. Сондай-ақ, кәсіпорындардың статистикалық тіркелімдерін аналитикалық мақсаттар үшін ақпарат көзі ретіндегі рөлі туралы айтылады. Көптеген презентациялар басқа тіркелімдермен интеграцияны және әлеуметтік және басқа әкімшілік тізілімдермен интеграцияны қоса алғанда, көп (немесе аз) күрделі жүйелерді құруды атап көрсеткен. Бірнеше баяндамаларда геокодтауды қолдана отырып және веб-беттерден деректерді алу әдістері туралы айтылған [4].

Отандық дереккөздеріне шолу жасасақ ең алдымен Ю.К. Шокаманов мен К.К. Бельгибаеваның жұмысы көзге түседі. Өз жұмысында олар статистикалық байқау жүргізу барысында тіркелімдерді пайдалану жайында айтып өткен [1].

Олар кез келген экономикалық-статистикалық зерттеу статистикалық байқаудан басталатындығын айтады. Статистикалық байқау-бұл жаппай әлеуметтік-экономикалық құбылыстар мен процестер туралы алғашқы статистикалық деректерді жоспарлы, ғылыми ұйымдастырылған есепке алу (жинау) болып табылатын статистикалық зерттеудің алдын-ала кезеңі. Әрбір деректерді жинауды статистикалық байқау деп атауға болмайды.

Статистикалық бақылау бірқатар маңызды талаптарға жауап беруі керек:

- а) үздіксіз және жүйелі түрде жүргізіледі;
- б) жаппай деректерді есепке алу деректердің толықтығы қамтамасыз етіліп қана қоймай, олардың үнемі өзгеруі ескерілетіндей болуы тиіс;
- в) деректер барынша шынайы және дәл болуы тиіс;
- г) зерттелетін құбылыстардың ғылыми ғана емес, практикалық құндылығы да болуы керек.

Статистикалық байқауды, статистикалық деректерді жинауды мемлекеттік статистика органдары, ғылыми-зерттеу институттары, басқа да мемлекеттік құрылымдар, сондай-ақ банктердің, кәсіпорындардың экономикалық қызметтері жүргізе алады. Тек осы жағдайда зерттеушілер әлеуметтік-экономикалық құбылыстарды жан-жақты зерттеуге мүмкіндік беретін сенімді және әр түрлі статистикалық ақпарат алады.

Тіркелімдік байқау (тіркелім) үздіксіз статистикалық байқаудың нысаны болып табылады, оның объектілері тіркелген басталуы, даму сатысы және аяқталудың белгіленген уақыты бар ұзақ мерзімді процестер болып табылады. Регистр айнымалылар мен тұрақты көрсеткіштердің күйін бақылау жүйесіне негізделген [1].

Отандық және шетелдік авторларының ғылыми жұмыстары мен мақалаларынан басқа, зерттеу барысында статистикалық тіркелімдердің беделін, функциялары мен мақсаттарын айқындайтын Қазақстан Республикасының құқықтық нормативтері және ережелері зерделенген.

Статистиканың әдістемелік ережелерінде тіркелімдер статистикалық есептің қазіргі заманғы және тиімді құралы, статистиканың негізі болып табылатындығы көрсетілген. Тіркелімдер объектіге және есепке алу бірліктеріне байланысты әр түрлі болуы мүмкін: бизнес тіркелім, тұрғын үй

қорының тіркелімі, халық тіркелімі, ауыл шаруашылығы құралымдарының тіркелімі және т.б. тіркелімнің әрбір түрі бірыңғай статистикалық жүйеде белгілі бір орын алады, өзінің мақсаттары мен міндеттері бар. Статистикалық тіркелімдер—зерттеу жүргізу үшін каталогтарды дайындау, бас және іріктемелі жиынтықты анықтау, респонденттермен өзара іс-қимыл жасау, оларды есептілік нысандарымен, зерттеу сауалнамаларымен қамтамасыз ету, олардың толық жиналуын және толтыру сапасын бақылау сияқты статистикалық жұмыстарды жүзеге асыруға арналған база. Статистикалық тіркелімдердің деректері қарапайым және күрделі статистикалық көрсеткіштерді есептеу кезінде пайдаланылады: субъектілердің, тұрғын үй қорының болуы және даму динамикасы, халық саны, санақтарды дайындау және т. б. туралы. Бұдан басқа, тіркелімдер болған кезде неғұрлым егжей-тегжейлі статистиканы, мысалы, облыстар, аудандар (қалалар) және елді мекендер, Экономикалық қызмет түрлері, меншік нысандары, кәсіпорындардың мөлшерлілігі және басқа да белгілер бойынша әзірлеуге болады. Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросы төмендөкөрсетілген статистикалық тіркелімдерді жүргізуді жүзеге асырады:

- бизнес регистр;
- тұрғын үй қорының тіркелімі;
- ауыл шаруашылығы тіркелімі;
- халық тіркелімі [1].

Қазақстанның экономикалық статистикасы саласында статистикалық бизнес регистр орталық орынға ие. Статистикалық бизнес–тіркелім (бұдан әрі–тіркелім немесе СБТ) Қазақстанның ресми статистикасының ажырамас құрамдас бөлігі болып табылады. Оның құқықтық мәртебесі "Мемлекеттік статистика туралы"Қазақстан Республикасының Заңында айқындалған. Ол статистикалық байқауларды ұйымдастыру және үйлестіру үшін ең тиімді құрал болып танылды. Мазмұны бойынша тіркелімнің деректер базасы экономика субъектілерінің: заңды тұлғалардың, олардың оқшауланған бөлімшелерінің және дара кәсіпкерлік субъектілерінің арнайы ұйымдастырылған және жүйелендірілген тізбесін білдіреді. Тіркелімді құру міндеті 1993–1996 жылдарға арналған ресми статистиканы реформалаудың алғашқы бағдарламасымен айқындалды, оған сәйкес 1994 жылы Қазақстан Республикасының шаруашылық жүргізуші және өзге де субъектілерінің мемлекеттік тіркелімі (ШЖСМБ) құрылды. Әділет министрлігінде заңды тұлғалардың мемлекеттік тіркелімі құрылғаннан кейін, мемлекеттік статистиканы жетілдірудің 1996 – 1998 жылдарға арналған екінші бағдарламасын іске асыру барысында ШЖСМТ әкімшілік тіркелімге, содан кейін 1997 жылы мемлекеттік статистикалық тіркелімге (статистикалық бизнес тіркелім) қайта құрылды. Тіркелімнің құрылымы мен мазмұны кәсіпорындардың статистикасы саласындағы халықаралық стандарттармен және ұсынымдармен айқындалады. Статистикалық бизнес тіркелім халықаралық ұсынымдарға сәйкес мынадай негізгі бағыттар бойынша пайдаланылады: – статистикалық бірліктерді табу және қалыптастыру құралы.

СБТ кәсіпорындардың статистикасын қалыптастыру үшін қажетті статистикалық бірліктердің 5 түрін қалыптастыруға мүмкіндік береді; – статистикалық зерттеулерді дайындау және жүргізуді үйлестіру құралы. Субъектілердің барлық зерттеулері тіркелімге негізделеді: бас және іріктемелі жиынтықты анықтау, бланкілерге қажеттілікті есептеу, бас жиынтыққа тарату, микродеректерді редакциялау, деректердің толықтығы мен сапасын бақылау, деректерді қайта есепке алуды болдырмау үшін үйлестіру және т.б.); – экономикадағы қысқа мерзімді ауытқуларды сипаттайтын статистикалық бірліктер жиынтығын демографиялық талдау үшін ақпарат көзі; – әкімшілік дереккөздерден деректерді тарту құралы. СБТ мемлекеттік органдардың әкімшілік тіркелімдерінен деректерді тартуға мүмкіндік береді. Бұл статистикалық бірліктер тізімін және олардың атрибуттарын жаңарту үшін пайдалы болуы мүмкін деректерді білдіреді; – деректерді тарату құралы. СБТ субъектілердің даму жағдайы мен динамикасын сипаттайтын көптеген көрсеткіштерді қалыптастыруға мүмкіндік береді. СБТ негізінде шағын және орта кәсіпкерліктің дамуына мониторинг жүргізіледі, сондай-ақ пайдаланушылардың жеке сұраныстарының үлкен саны орындалады. Статистикалық бизнес тіркелім ЗТ МДҚ–дан келіп түсетін электрондық хабарламалар, сондай-ақ салық органдарынан келіп түсетін ақпарат негізінде қалыптастырылады. ЗТ МДҚ–дан Қазақстан Республикасының аумағында жаңадан тіркелген және таратылған заңды тұлғалар, филиалдар, өкілдіктер және бірлескен кәсіпкерлік нысанындағы дара кәсіпкерлік субъектілері туралы ақпарат, сондай-ақ өзгерістер туралы ақпарат (басшының, меншік иелерінің, атауының, мекенжайының және т.б. өзгеруі) келіп түседі. Қызметін жеке кәсіпкерлік нысанында жүзеге асыратын тіркелген және есептен шығарылған дара кәсіпкерлер туралы ақпарат салық органдарынан келіп түседі. Тіркелімді өзектендіру әкімшілік дереккөздерден (мемлекеттік органдар мен ұйымдардың дерекқорынан) келіп түсетін ақпарат негізінде де, сондай-ақ статистикалық есептілікте (сауалнамалар, статистикалық нысандар) ұсынылған ақпарат негізінде де жүргізіледі. ЭҚЖЖ барлық өзгерістері күн сайын ЗТ МДҚ–ға және салық органдарына электрондық түрде беріледі [7].

Бұдан басқа, тіркелімде: – құқықтық бірлік пен оның есеп беретін бірлігі арасындағы;

– демографиялық оқиғалар нәтижесінде туындайтын құқықтық бірліктер арасындағы;

– заңды тұлға мен оның құрылымдық бөлімшелері арасындағы қатынастар көрсетіледі [1].

Халықтың статистикалық тіркелімі (бұдан әрі–ХСТ) белгіленген тәртіппен пайдаланушыларды қоғамның әлеуметтік–демографиялық жағдайы туралы статистикалық ақпаратпен қамтамасыз ету мақсатында құрылған. ХСТ міндеті халық туралы жеке әлеуметтік–демографиялық деректерді жинау және жинақтау, оларды тұрақты өзектендіру, өңдеу, сондай-ақ оларды белгіленген тәртіппен статистикалық ақпаратты пайдаланушыларға тарату болып табылады. Халықтың статистикалық тіркелімінің бақылау объектісі–

республика халқы, бақылау бірлігі–нақты адам. Статистикалық байқаудың мәні қоғамның әлеуметтік және демографиялық жағдайы мен дамуын көрсететін көрсеткіштер болып табылады. ХСТ түрлі аспектілі, көпмақсатты, әлеуметтік–экономикалық және демографиялық әзірлемелер жүргізу үшін: – қоғамның әлеуметтік–демографиялық жағдайы туралы статистикалық ақпаратты қалыптастыру; – статистикалық зерттеулер жүргізу үшін іріктеме дизайны (іріктемелі жиынтықтың дизайны) сияқты бірегей ақпараттық база ретінде кеңінен пайдалануға арналады. Жеке тұлғалар мемлекеттік дерекқорының (бұдан әрі – ЖТ МДҚ) және статистика комитетінің "е–Статистика" ақпараттық интеграцияланған жүйесінің (бұдан әрі–ЖТ МДҚ) өзара іс–қимылын ықпалдастыру шеңберінде ХСТ–ны ақпараттық қамтамасыз ету – "Е–Статистика" ИАЖ) Әлеуметтік және демографиялық статистика саласындағы статистикалық деректерді өндірудің тиімділігін арттыру мақсатында "Қазақстан Республикасы Ақпарат және коммуникациялар министрлігінің "электрондық үкімет" шлюзі арқылы Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінің ЖТ МДҚ интеграциялық бөлігімен "е–статистика" ИАЖ интеграциялау тетіктеріне қойылатын талаптардың ерекшелігі" техникалық құжаты әзірленді және әкімшілік деректерді жедел және сапалы жинауға мүмкіндік береді. Деректерді өзектендіру екі режимде жүзеге асырылады:

1. "Е–Статистика" ИАЖ бастамасы бойынша (сұрау салу режимі). Сұрау салу режимі жеке тұлға туралы мәліметтерді нақтылауға арналған және мәліметтерді нақтылау қажет нақты жеке тұлға бойынша мәліметтерді алу үшін жүзеге асырылады. Сұраулар үш өлшем бойынша жүзеге асырылады – – жеке тұлғаның сәйкестендіру нөмірі бойынша; – Тегі, Аты, туған күні бойынша; – жеке басын куәландыратын құжаттың нөмірі бойынша;

2. ЖТ МДҚ АЖ бастамасы бойынша ("автоматты өзектендіру"режимі). ЖТ МДҚ дерекқорында барлық жеке тұлғалар үшін "е–Статистика" ИАЖ–ға тиістіліктің арнайы белгілері енгізілген, бұл жеке тұлғаның мәліметтері өзгерген кезде автоматты түрде өзектілендіру қажеттілігін білдіреді [8].

Ақпарат алмасуды өзектендіру үшін негіздемелер тізбесі: – Жеке тұлғаның өмірлік мәртебесінің өзгеруі; – жеке тұлға құжатының мәліметтерін өзгерту; – атаулы мәліметтерді өзгерту; – жеке тұлға бойынша бастапқы мәліметтерді енгізу [8].

ХСТ–ның ақпараттық қажеттіліктерін толық қанағаттандыру үшін келесі мемлекеттік органдардан қажетті мәліметтерді алу үшін ақпараттық өзара іс–қимыл рәсімдері пысықталды:

– ҚР ӘМ–АХАЖ АЖ (төрт негізгі оқиға бойынша: туу, қайтыс болу, некені тіркеу, некені бұзу);

– ҚР ІІМ–ХҚТ ТП АЖ (келуді/кетуді тіркеу);

– ҚР ҰҚК – "Бүркіт" АЖ (тұрақты тұруға кететін/келетін адамдардың ҚР шекарасын кесіп өтуі туралы мәліметтер);

– ҚР БҒМ төрт жүйе бойынша: А) мектеп түлектері мен техникалық және кәсіптік білім алушылар бойынша; б) жоғары оқу орындарының түлектері

бойынша; В) "Болашақ" халықаралық стипендиясының түлектері бойынша; г) Ұлттық бірыңғай тестілеуге қатысқандар бойынша;

– ҚР ДСМ–ДСБАЖ АЖ (туу, қайтыс болу және перинаталдық өлім туралы медициналық куәліктерден);

– Еңбекмині–ЗТМО АЖ (зейнетақы аударымдары бойынша).

ХСТ–ны ақпараттық қамтамасыз ету халықтың саны мен құрамы, неке мен ажырасулар саны, туу саны, қайтыс болғандар саны, халықтың көші–қоны сияқты демографиялық ақпараттың келесі бөлімдерін алуды қамтамасыз етеді. Кодтаудың мақсаты ақпаратты автоматтандырылған өңдеу, сақтау және беру үшін қажетті ықшам жүйеленген түрде ұсыну болып табылады. Кодтар белгілі бір кодтау жүйесі арқылы ақпарат элементтерін шифрлау үшін қолданылады. Шифр дегеніміз–белгілі бір көрсеткіштер номенклатурасының нақты позициясының белгіленуі. Код дегеніміз–белгілі бір ережелерге сәйкес құрылған, бүкіл номенклатура үшін жалпы шартты белгілеу және тағайындау жүйесі. Кодтарға қойылатын маңызды талаптардың бірі–оларды барлық жұмыс учаскелерінде пайдалану бірлігі. Кодтар көзбен оңай қабылдануы керек, мүмкін болса, мәні жағынан минималды болуы керек. СРН – дегі байқау объектісі республика халқы, байқау бірлігі–нақты адам және оған сәйкес келетін белгілер жиынтығы болғандықтан, бұл белгілердің көпшілігі кодтау объектісіне айналатыны анық. ХСТ–ға келіп түсетін деректер ведомстволық анықтамалықтардың сәйкестігіне тексеріледі және "Персона", "отбасы" және "үй шаруашылығы" статистикалық бірліктері құрылады. [8]

Статистикалық мақсатта пайдалану үшін құқықтық бірліктер негізінде жасалған абстрактілік бірлік статистикалық бірлік болып табылады. ХСТ–да халықаралық стандарттарға сәйкес құқықтық бірліктер үшін статистикалық бірліктердің келесі типтері құрылады:

- 1) «Тұлға»;
- 2) «Отбасы»;
- 3) «Үй шаруашылығы».

Әкімшілік дереккөздерден ХСТ–ға әрбір тұлға бойынша мәлімет түседі. Алынған деректер негізінде статистикалық көрсеткіштерді қалыптастыратын «Тұлға» статистикалық бірлігі қалыптастырылады (2-сур.).

«Отбасы» статистикалық бірлігі ХСТ–да бірге тұратын және бір–бірімен тіркелген неке шеңберінде жұбайлық байланысқан немесе ата–ана және бала туыстығымен байланысқан екі немесе одан да көп тұлғалардан тұратын топ деп түсіндіріледі.

ХСТ–да отбасылардың келесі типтері қалыптастырылады:

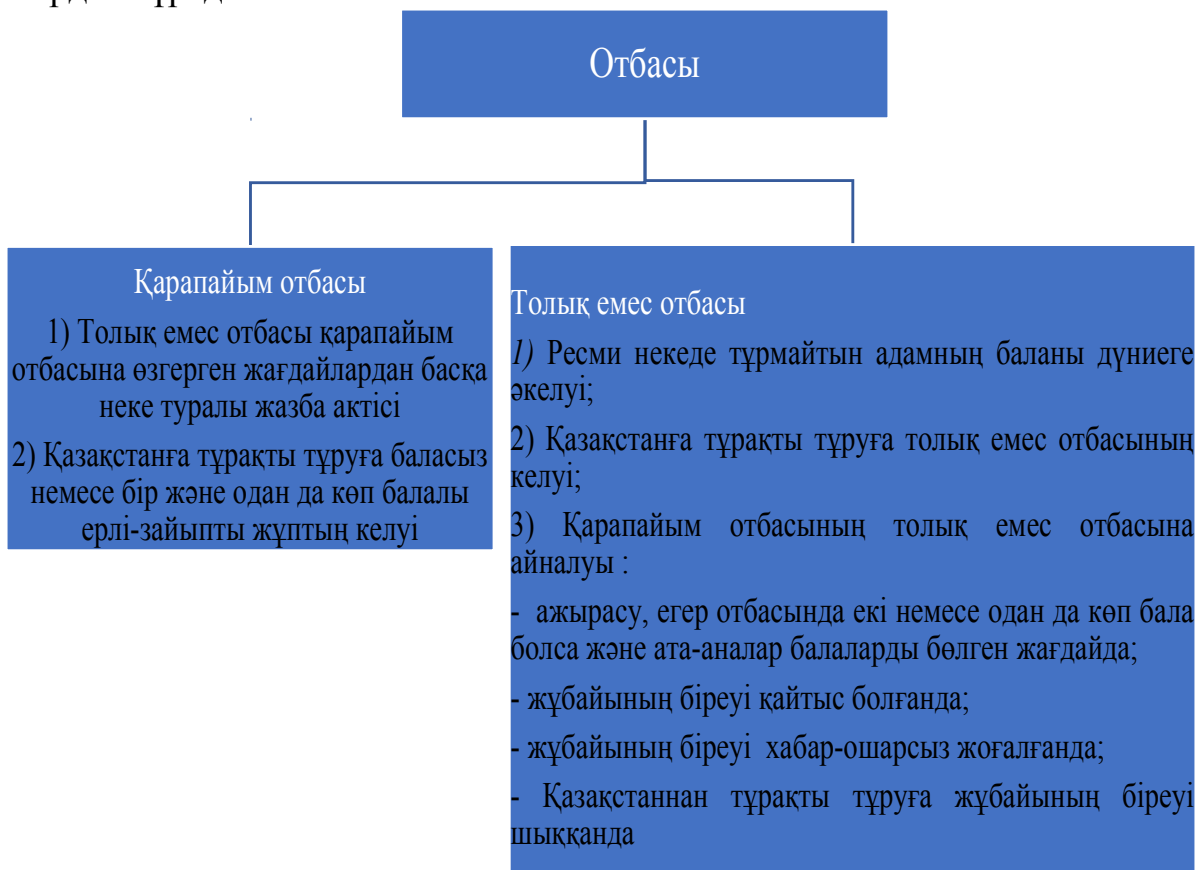
1) қарапайым отбасы – баласыз немесе бір және одан да көп балалы жұбайлардан тұратын отбасы.

2) толық емес отбасы – бір немесе одан да көп баласы бар бір ата–анадан тұратын отбасы.

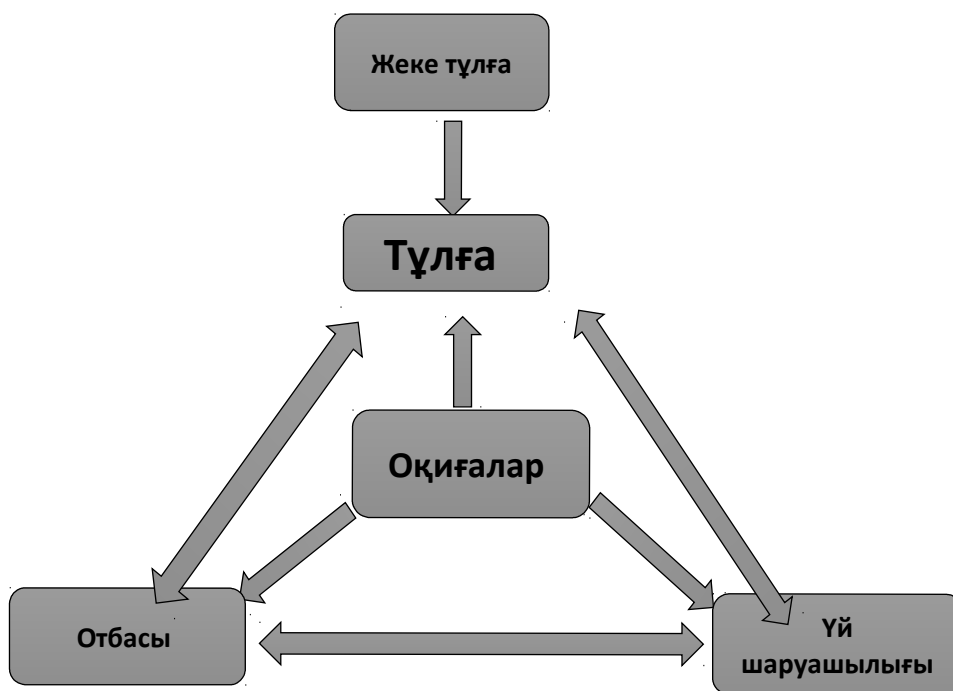
Отбасын құру схемасы төменде көрсетілген (1-сур.)

ХСТ–да «Үй шаруашылығы» статистикалық бірлігі бірге тұратын, өз табыстары мен мүлкін толықтай немесе ішінара біріктіретін және тауарлар мен

көрсетілетін қызметтерді бірлесіп тұтынатын бір немесе одан да көп жеке тұлғалардан тұрады.



1-сур. – Отбасы статистикалық бірлігін құру сызбасы
Ескерту – Сурет автормен дереккөз негізінде құрастырылған [8].



2-сур. – Статистикалық бірліктерді құру сызбасы

Ескерту – Сурет автормен дереккөз негізінде құрастырылған [8].

Тұрғын үй қорының статистикалық тіркелімі (ТҚСТ АЖ) ақпараттық жүйесі тұрғын үй қорының статистикасы және үй шаруашылықтарын зерттеу үлгілерін қалыптастыру үшін тұрғын үйлер және тұрғын үй–жайлар (пәтерлер) бойынша деректерді қалыптастыру және жинақтау мақсатында құрылған. Тіркелімді қалыптастыру және өзектендіру көздері бұл ең алдымен әкімшілік дереккөздерден тіркелген тұрғын үйлер және тұрғын үй–жайлар (пәтерлер) туралы мәліметтер, әкімшілік дереккөздерден тұрғын үйдің апаттылығы туралы мәліметтер, әкімшілік дереккөздерден шаруашылық бойынша есепке алу мәліметтері және үй шаруашылықтарын іріктеп зерттеуден тұратындардың саны бойынша мәліметтер. ТҚСТ АЖ жүргізудің негізгі міндеттері::

– тұрғын үйлер мен тұрғын үй–жайлар (пәтерлер) туралы деректерді жинақтау);

– тұрғын үй қоры бойынша статистикалық ақпаратты қалыптастыру және өзектендіру (болуы, жай–күйі, қолданысқа енгізілуі, шығарылуы);

– ТҚСТ АЖ негізінде іріктемелі зерттеулер жүргізу және статистикалық әзірлемелерде пайдалану;

– ТҚСТ АЖ өзектендіру үшін үй шаруашылықтарына іріктемелі зерттеулер жүргізу. ТҚСТ АЖ Қазақстан Республикасының аумағындағы барлық тұрғын үйлерді және тұрғын үй–жайларды (пәтерлерді) қамтиды. Оларға тұрғын үй (пәтер), бір пәтерлі (жеке) үй, екі пәтерлі үй, үш немесе одан да көп пәтерлі үй жатады. ТҚСТ АЖ тұрғын үй қоры туралы және пәтерлерде тұратын адамдардың саны туралы деректерді қамтиды және екі негізгі модульден тұрады. Бұл үйлер мен пәтерлер каталогы. Үйлер каталогында үйдің түрін, үйдің сыртқы қабырғаларының материалын, үйдегі пәтерлердің санын, жалпы және тұрғын үй алаңдарының көлемін сипаттайтын әр үй туралы ақпарат бар үйлердің тізімі берілген. Пәтерлер каталогында белгілі бір үйге кіретін тұрғын үйдің әрбір тұрғын үй–жайы (пәтері) туралы мәліметтер, алаң мөлшері, бөлмелер саны, тұратындар саны туралы мәліметтер бар пәтерлер тізімі бар. Үй каталогында әр жазба пәтер каталогындағы жазбаға сәйкес келеді және үйдің сәйкестендіру коды бойынша байланыс бар. Әр каталогта атрибуттардың өзіндік құрамы бар. Тұрғын үй қорының болуы және жай–күйі туралы жиынтық деректер, уәкілетті орган бекітетін тиісті жылға арналған Статистикалық жұмыстар жоспарына сәйкес "Қазақстан Республикасының Тұрғын үй қоры туралы" статистикалық жинақта жыл сайын қалыптастырылатын тұрғын үй қорының болуы мен абаттандырылуын сипаттайтын статистикалық көрсеткіштер ТҚСТ АЖ–дан шығатын ақпарат болып табылады [9].

Ауыл шаруашылығы тіркелімі ауыл шаруашылығы өнімін өндіретін шаруашылық жүргізуші субъектілерді статистикалық есепке алу құралы болып табылады, ауыл шаруашылығы саласында статистикалық байқаулар жүргізуге және пайдаланушылардың әртүрлі топтарына ауыл шаруашылығы өнімін

өндірушілер туралы ақпарат беруге мүмкіндік береді. Ауыл шаруашылығы тіркелімін құру міндеті бірінші болып анықталды

1993–1996 жылдарға арналған ресми статистиканы реформалау бағдарламасына сәйкес 1996 жылы ауыл шаруашылығы өнімін өндірушілердің ауыл шаруашылығы тіркелімі (бұдан әрі – АШТ) құрылды. АШТ құру кезінде АҚШ ауыл шаруашылығы департаментінің Ұлттық ауыл шаруашылығы статистикалық қызметі (NASS) мамандарының әдіснамалық және техникалық көмегі пайдаланылды. "Е–Статистика" интеграцияланған ақпараттық жүйесі шеңберінде 2015 жылғы 1 қаңтардан бастап пайдалануға енгізілген Ауыл шаруашылығы статистикалық тіркелімі әзірленді.

Ауыл шаруашылығы тіркелімі мынадай негізгі міндеттерді шешуге мүмкіндік береді:

1. Ауыл шаруашылығы тауар өндірушілеріне жалпы мемлекеттік статистикалық байқауды дайындау және жүргізу, бланкілерге қажеттілікті есептеу, іріктеу дизайны, бас жиынтықты айқындау, деректерді қайта есепке алуды болдырмау үшін үйлестіру, зерттеу нәтижелерін бағалау, жүктемені есепке алу, тексеру үшін іріктеу схемасын оңтайландыру;

2. Мыналарды қамтитын бірліктер жиынтығын демографиялық талдау ауыл шаруашылығы бірліктерін құру және жою туралы ақпарат және ауыл шаруашылығы саласындағы қысқа мерзімді ауытқуларды сипаттайтын қолжетімді көрсеткіштер;

3. Әкімшілік дереккөздерден әкімшілік деректерді жинау, Бұл ресми статистикалық байқауларды қалыптастыру үшін, сондай-ақ ауыл шаруашылығында статистикалық көрсеткіштерді қалыптастыру үшін негіз болып табылады;

4. Субъектілердің, ауыл шаруашылығы өнімін өндірушілердің жай-күйі мен даму серпінін сипаттайтын көрсеткіштердің үлкен санын қалыптастыруға мүмкіндік беретін деректерді тарату, сондай-ақ АШТ негізінде шағын бизнестің (шаруа, фермер қожалықтары бойынша) дамуына мониторинг жүргізіледі);

5. Жеке сұраныстардың үлкен санын қалыптастыру.

Ауыл шаруашылығы статистикалық тіркелімінің әрбір объектісі тіркеу кезінде берілетін және 12 символдан тұратын бизнес сәйкестендіру нөмірімен (БСН) және/немесе жеке сәйкестендіру нөмірімен (ЖСН) сәйкестендіріледі. Ауыл шаруашылығы тіркелімін жүргізу кезінде статистикалық бизнес тіркеліміндегідей жіктеулер тізбесі пайдаланылады. Ауыл шаруашылық регистрінің әр бірлігі 9 немесе одан да көп атрибуттарға ие.

АШТ ақпараттық жүйесі төрт блоктан тұрады, онда есепке алу бірліктерінің түрлері немесе ауыл шаруашылығы өнімін өндірушілер бойынша ақпарат қамтылады:

- заңды тұлғалар негізіндегі ауыл шаруашылығы кәсіпорындары;
- шаруа, фермер қожалықтарын қоса алғанда, дара кәсіпкерлер;
- үй шаруашылығы;
- бау–бақша және саяжай кооперативтері.

Әр блоктың құрылымы келесі үш бөлімге бөлінеді:

1. Әкімшілік (сәйкестендіру коды, кәсіпорынның, дара кәсіпкердің, шаруа немесе фермер қожалығының атауы, үй шаруашылығы, бағбандық және саяжай кооперативі басшысының тегі, аты, әкесінің аты (бұдан әрі – Т. А. Ә., мекенжайы);

2. Сыныптамалық (статистикалық сыныптама кодтары);

3. Экономикалық (есепке алу бірліктерінің негізгі құралдарын сипаттайтын көрсеткіштер – жердің, егіс алаңдарының, түрлері бойынша малдың, ауыл шаруашылығы техникасының, ауыл шаруашылығы өнімдерін сақтауға және малды ұстауға арналған құрылыстардың болуы).

АШТ–да деректерді өзектендіру есепке алу бірліктерінің тізбесі, олардың сыныптамалық және экономикалық атрибуттары бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізуді қамтиды:

– жаңадан құрылған ауыл шаруашылығы кәсіпорындары, жеке кәсіпкерлер, шаруа, фермер қожалықтары енгізіледі;

– орналасқан жерін ауыстыру бойынша өзгерістер енгізіледі (әкімшілік–аумақтық объект кодының өзгеруі);

– жіктеу мәліметтері бойынша өзгерістер енгізіледі: ситуациялық код бойынша, кәсіпорынның өлшемі бойынша, саны бойынша;

– ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіруге негізгі (немесе қайталама) қызмет түрін өзгерткен;

– қызметтің негізгі (немесе екінші) түрін басқа түрге өзгертуге болмайды;

– таратылған ауыл шаруашылығы кәсіпорындары, дара кәсіпкерлер автоматты режимде, үй шаруашылықтары мүлдем жоқ елді мекендер алып тасталады;

– ауыл шаруашылығы кәсіпорындарын, дара кәсіпкерлерді біріктіру, оларды бірнеше ұсақ шаруа, фермер қожалықтарына бөлу немесе бір неғұрлым ірі шаруа, фермер қожалығына біріктіру немесе серіктестікке немесе өндірістік кооперативті бірнеше серіктестікке қайта тіркеу жағдайлары тіркеледі.

Мал мен құс басы бойынша экономикалық көрсеткіштерді өзектендіру былайша жүзеге асырылады:

– мал шаруашылығы өнімдерін орта және ірі тауарлық өндіріс субъектілеріне жататын ауыл шаруашылығы кәсіпорындары мен шаруа, фермер қожалықтары бойынша АШТ ақпараттық жүйесінде мал шаруашылығы бойынша жалпымемлекеттік статистикалық байқаулардың деректер базасынан ақпаратты бағдарламалық әдіспен импорттау жолымен жыл сайын;

– шаруа, фермер қожалықтарын қоса алғанда, дара кәсіпкерліктің қалған субъектілері бойынша, сондай – ақ ауылдық жерлердегі үй шаруашылықтары бойынша–шаруашылық бойынша есепке алу деректерінен жылына екі рет;

– шаруа, фермер қожалықтарын қоса алғанда, дара кәсіпкерліктің қалған субъектілері бойынша, сондай – ақ қалалық жерлердегі үй шаруашылықтары бойынша – ауыл шаруашылығы жануарларын бірдейлендіру базасының (бұдан әрі–ӨИС ДБ) деректері (ірі қара мал, қой мен ешкі, жылқы, түйе, шошқа) және мал шаруашылығы бойынша жалпымемлекеттік статистикалық байқаулардың

деректері (ӨИС ДБ–да жоқ басқа түрлер бойынша, іріктемеге түскен шаруашылықтар бойынша) бойынша жылына екі рет); Ауыл шаруашылығы дақылдары бөлінісінде егіс алаңдары бойынша экономикалық көрсеткіштерді өзектендіру жыл сайын былайша жүзеге асырылады:

– ауыл шаруашылығы кәсіпорындары бойынша – Өсімдік шаруашылығы бойынша жалпымемлекеттік статистикалық байқаулардың тиісті дерекқорынан ақпаратты бағдарламалық әдіспен импорттау жолымен; – шаруа, фермер қожалықтарын қоса алғанда, дара кәсіпкерлік субъектілері бойынша, сондай – ақ ауылдық жерлердегі үй шаруашылықтары бойынша–шаруашылық бойынша есепке алу деректерінен;

– шаруа, фермер қожалықтарын қоса алғанда, дара кәсіпкерлік субъектілері бойынша, сондай–ақ қалалық жерлердегі үй шаруашылықтары бойынша–Өсімдік шаруашылығы бойынша іріктемелі жалпымемлекеттік статистикалық байқаулардың деректері бойынша (іріктемеге түскен шаруашылықтар бойынша). Ауыл шаруашылығы санағының негізінде ауыл шаруашылығы статистикалық тіркелімінде қамтылған субъектілер бойынша тиісті экономикалық көрсеткіштер мен сыныптау атрибуттарын өзектендіру жүргізіледі [10].

1.2 Шет елдердің статистикалық тіркелімдерді пайдалану тәжірибесі

Толығымен мемлекеттік органдардың тіркелімдеріне негізделген статистикалық жүйе әлемнің көрінісін осы биліктің көзімен сипаттай алады. Салық билігі немесе әлеуметтік басқару тұрғысынан жоқ ұғымдар немесе қосалқы шығындар статистикалық материалдарда болмауы мүмкін. Бұған жол бермеу үшін халықтың Орталық тізілімі сияқты белгілі бір негізгі регистрлердің болуы маңызды, олардың міндеті барлық бірліктерді белгілі бір әкімшілік мақсатқа байланыстырмай жазу болып табылады. Сондай–ақ, біз әртүрлі билік органдарының ақпараттарының көпшілігін жеке әкімшілік бөліммен шектелмеген статистиканы ұсыну үшін бір–бірімен байланыстыруға болатындығын білеміз. Сонымен қатар, регистрлер қоғамның толық бейнесін бере алмайтындығын ескеру қажет. Осыған байланысты регистрлерде қарастырылмайтын аспектілерді қарастыратын деректерді жинау қажет. Бұл қосымша деректерді жинау сұхбат немесе сауалнама жүргізу арқылы сауалнамалар арқылы жүзеге асырылады, ал сауалнамалар оларды берілген регистрлермен салыстыруға мүмкіндік беретін сәйкестендіргіштерді қамтуы керек [4].

Барлық солтүстік Еуропа елдерінде жасалған негізгі қорытынды–тіркелімдер негізінде санақты әзірлеу кезең–кезеңмен жүретін процесс. Алдымен пәндік салалар статистикасы сыналды, сонымен бірге оның нәтижелері әртүрлі салаларда жарияланды. Сапа қанағаттанарлық деп танылғаннан кейін регистрлерге негізделген айнымалылар енгізілді. Санақ енгізілген барлық салалар үшін статистика жасалған кезде, тіркелімдерді қолдануға негізделген санақ жүргізуге болады. Басқаша айтқанда, іс жүзінде

санақ ақпарат регистрлерден алынған жүйенің ажырамас бөлігі болып табылады. Дәл осындай статистикалық регистрлер санақ жүргізу және пәндік салалар статистикасы үшін дереккөз ретінде қызмет етеді. Кейбір елдерде регистрлер мен сауалнамалардан деректерді жинаудың және пайдаланудың аралас режимі қолданылады (толық шот немесе іріктеу ретінде). Бірақ көбінесе дәстүрлі санақ жүргізілетін елдерде де белгілі бір дәрежеде регистрлердегі ақпаратты, мысалы, санақ кезінде толтырылған сауалнамаларды жіберу үшін адамдардың немесе үй шаруашылықтарының мекен-жайларының тізімін пайдалануға болады. Кейбір елдерде, атап айтқанда, Солтүстік Еуропа елдерінде санақ жүргізу тәртібін толығымен регистрлер негізінде әзірлеу мақсаты қойылды. Басқа елдерде мақсат тіркелімдерді белгілі бір дәрежеде ғана пайдалану болуы мүмкін, тіпті егер тіркелімдер негізінде санақты толық жүргізу мүмкіндігі немесе ниеті болмаса да. Үшінші елдерде санақ кезінде регистрлерді пайдалану мәселесі мүлдем тұрмауы мүмкін. Мысал ретінде біз Норвегияның тәжірибесін қарастырамыз. 2001 жылғы санақты жоспарлау кезінде адамдар туралы барлық деректерді регистрлерден жинауға болатындығы белгілі болды. Алайда, сол кезде тұрғын үй қорының тіркелімі болған жоқ, сондықтан үй шаруашылықтары мен тұрғын үй туралы деректерді әрбір жұмыспен қамтылған тұрғын үй бірлігіне сауалнама жүргізіп, толық тексеру жүргізіп жинау қажет болды. Парламент шешіміне сәйкес тұрғын үй қоры туралы деректерді "Жылжымайтын мүлік, мекенжайлар мен ғимараттар тіркеліміне" енгізу жөніндегі жоба іске асырылды. Сонымен қатар, ресми мекен-жайлар, егер олар бірнеше тұрғын үйлері бар үйлерде тұрса, нақты тұрғын үй нөмірлерін алды. Тұрғын үй және тұрғын үй бірліктері мен онда тұратын адамдар арасындағы байланыс туралы ақпарат 2001 жылғы санақ кезінде анықталды, содан кейін тізілімдерге енгізілді. Осылайша, болашақта санақ жүргізу үшін барлық қажетті регистрлер толығымен регистрлер негізінде құрылды [11].

Солтүстік Еуропа елдерінде ресми статистиканы құруда әкімшілік регистрлерді қолдану дәстүрі бұрыннан бар. Олар сондай-ақ статистика саласындағы ынтымақтастықтың ұзақ дәстүрі бар. Сонымен қатар, оларды қол жетімді регистрлердің түріне байланысты әртүрлі пәндік салаларда Статистика жасаудан басталатын процестің соңғы кезеңі ретінде санақ кезінде әкімшілік есепті қолдану тәжірибесі біріктіреді. Әкімшілік деректер негізінде популяция немесе Жұмыспен қамту статистикасын құру кезінде олар мұндай регистрлердің Статистика сапасына әсерін зерттеді. Тестілеу және нақтылау кезеңінен кейін олар әкімшілік деректердің сапасы халық санағы үшін ұсынылатын сапаға сәйкес келетінін түсінді және санақ үшін регистрлерді де қолдануға шешім қабылдады. Әкімшілік регистрді құрудан бастап, халық санағы үшін қажетті деректердің сапасын алуға дейінгі уақыт әртүрлі тақырыптарда әр түрлі болуы мүмкін. Алайда, бұл процесс әртүрлі пәндер мен әртүрлі елдерде бірдей. Бұл регистрлерден алынған ақпарат негізінде статистикалық жүйені құруға қатысты сияқты. Барлық солтүстік Еуропа елдерінде бірегей сәйкестендіргіші (жеке сәйкестендіру нөмірі) бар халықтың

Орталық тізілімі бар. Тіркелімде барлық адамдар туралы негізгі ақпарат бар (жынысы, жасы, отбасылық жағдайы, азаматтығы және т.б.). Сонымен қатар, отбасы бірлігін орнатуға болатын ата-аналар мен ерлі-зайыптыларға сілтемелер бар. Тағы бір маңызды айнымалы-тұрғылықты жер. Тұрғын үй тіркелімі бар елдерде адамдар мен тұрғын үйлерді біріктіру арқылы үй шаруашылығының бірлігі (тұрғын үй-үй шаруашылығы) белгіленген [5].

Жалпы Орталық халық тіркелімі жоқ Нидерланды тұрғындарының бухгалтерлік жүйесін бөлек атап өткен жөн: жергілікті регистрлер бірыңғай онлайн-жүйе аясында мәліметтер алмасатын жергілікті әкімшіліктердің жауапкершілігінде. Бұл ретте халықтың жергілікті тіркелімдерін жүргізу Нидерландыда 1850 ж. басталды, көптеген елдерде, мысалы Германияда, Грецияда, Италияда, Кипрде және Мальтада, халықтың өңірлік тіркелімдері автономды жұмыс істейді және бірыңғай желіге қосылмаған. Ұлыбритания мен Францияда халықтың тіркелімдері де бар, бірақ олардың тұрғылықты жері көрсетілмейді, бұл бірге тұратын жұптарды олардың жалпы мекен-жайы бойынша есепке алуға мүмкіндік бермейді. Швейцария тәжірибесі де қызықты, мұнда халық пен үй шаруашылықтарының статистикалық есебі әкімшілік мәліметтер, қауымдастықтар мен кантондардың бірыңғай халық регистрлерінің деректері, Конфедерацияның азаматтық хал актілерінің автоматтандырылған тіркелімі деректері, орталық көші-қон ақпараттық жүйесінің деректері, сондай-ақ федералды сыртқы істер департаментінің ақпараттық жүйесінің деректері негізінде құрылады. Ақпаратты жинау және біріздендіру азаматтарға берілетін жеке сәйкестендіру нөмірлерінің арқасында электрондық деректермен алмасу платформасы (SEDEX) арқылы жүзеге асырылады. Халықтың тіркелімдеріне негізделген статистикалық жүйені құрудың негізгі шарттарының бірі-елдің әрбір тұрғынына бірегей сәйкестендіру нөмірі беріледі, бұл балалар мен ата-аналар, ерлі-зайыптылар мен әріптестер арасында байланыс орнатуға мүмкіндік береді. Азаматтардың тұрғылықты мекен-жайын көптеген жылдар бойы байқауға болады, бұл ұзақ мерзімді талдауды, соның ішінде неке қатынастарын да мүмкін етеді.

Экономиканың жаһандануына жауап ретінде статистиктер жаңа әдіснамалық тәсілдер мен статистикалық есеп құралдарын қолдануы керек. Атап айтқанда, ЕО-да кәсіпорындар топтарының еуропалық тіркелімі (EGR) құрылды. EGR құру ЕО – ға мүше мемлекеттер кәсіпорындарының ұлттық тіркелімдерінің өзара іс-қимылы негізінде мүмкін болды. Қазіргі уақытта EGR тиісті, сенімді және келісілген статистикалық мәліметтерді, оның ішінде шетелдік инвестициялар, төлем балансы, тауарлар мен қызметтердің халықаралық саудасы, зерттеулер, даму және инновациялар статистикасы, шетелдік филиалдар статистикасы, Халықаралық еңбек нарығы үшін өте маңызды. EGR құру бойынша ЕО тәжірибесін зерттеу кәсіпорындардың статистикалық тіркелімдері негізінде Комиссия мен ұлттық уәкілетті органдар арасындағы тиімді ынтымақтастықты/өзара іс-қимылды қалай ұйымдастыруға болатындығын көрсетеді. Ол үшін регистрлердің өзара әрекеттесуі үшін құқықтық және ұйымдастырушылық жағдайлар жасау қажет.

Бейнеконференция барысында ұсынылған тәжірибені пайдалана отырып, ЕАЭО–да мұны ЕО–ға қарағанда аз шығынмен және жылдамырақ жасауға болады. Бұл мүмкіндікті жіберіп алмау маңызды. EGR ЕО–ның шетелдік тікелей инвестициялар статистикасы үшін маңызды ақпарат көзі ретінде қолданылады. Осы мақсатта EGR–де әр бөлімде FDI құруға арналған бірқатар атрибуттар бар. EGR–де ЕО елдерінің кем дегенде біреуімен статистикалық маңызды экономикалық қызметі бар кәсіпорындардың барлық топтары туралы ақпарат бар. EGR–дегі кәсіпорындар ұлттық сәйкестендіру нөмірлерімен де, халықаралық нөмірлермен де ескеріледі. Атап айтқанда, халықаралық LEI кодтары қолданылады. Бұл шетелдік инвестициялар статистикасын қалыптастыру кезінде кәсіпорындардың профайлингіне және бас компанияны анықтауға жұмсалатын шығындарды едәуір азайтуға мүмкіндік береді. EGR дерекқорына кіру тек ЕО – ға мүше мемлекеттердің статисттері үшін қол жетімді. Тараптардың бастамасы болған кезде Комиссия ЕАЭО статистикасында тіркелімдерді пайдаланудың 3–бөлігін кеңейту бөлігінде ЕО тәжірибесін қолдану мәселелерін талқылауды жалғастыруға дайын. Бұл ретте Комиссия ЕАЭО шеңберінде LEI сәйкестендіргіштерін тарату туралы мәселені қосымша пысықтауға ниетті. 3. EGR ЕО–дағы кәсіпорындардың ұлттық статистикалық тіркелімдерін жетілдіруге және үйлестіруге ықпал етеді. EGR құру статистикалық бизнес регистрлерінің әдіснамасын жаһандануды ескере отырып дамыту қажет екенін көрсетті. Атап айтқанда, ұлттық статистикалық тіркелімдерде қамтылған статистикалық бірліктерге қатысты трансшекаралық құбылыстарды есепке алу жөнінде ұсынымдар жоқ. Бұл деректерді өңдеу тиімділігін төмендетеді және тіркелімдерді жүргізу бойынша жұмыстардың қайталануына әкеледі. Осыған байланысты интеграциялық бірлестік шеңберінде статистикалық бизнес тіркелімдер арасындағы өзара іс–қимылды ұйымдастыру маңызды, бұл тіркелімдерді жүргізу процестерін оңтайландыруға және Ұлттық, сол сияқты ұлттықтан жоғары деңгейлерде статистиканың салыстырмалылығын жақсартуға мүмкіндік береді [4].

2005 жылы Ұлттық статистика институтына Испания Банкіне "басқа қызметтер"ТБ бабын бағалауда көмек көрсету мақсатында қызметтердің халықаралық саудасына зерттеу жүргізу тапсырылды. Зерттеу мәселелері әртүрлі мекемелер жүргізетін кәсіпорындардың тізілімдері негізінде құрылған іріктемеге енгізілген кәсіпорындарға жіберіледі, өйткені институттың коммерциялық кәсіпорындарының Орталық тізілімінде (КДО) экспорттаушылар мен қызметтерді импорттаушыларды анықтауға қажетті айнаымалы болмайды. Зерттелетін жиынтықтар әртүрлі тізілімдерден алынады, оның ішінде ай сайын берілетін ірі компаниялардың ҚҚС туралы мәліметтерінде шетелдік қызметтермен операцияларды тұрақты декларациялайтын кәсіпорындардан, сондай–ақ КДО–дан кәсіпорындардың іріктемесінен (10 және одан да көп жұмыскерлермен) алынады; бұл ретте сол бірліктердің қосарланған есепке алынуын болдырмауға назар аударылады. 2005 жылдан бастап 2012 жылға дейін жүргізілген қызметтердің халықаралық саудасын зерттеу барысында алынған нәтижелер Испания Банкінің есеп

айырысу жүйесі алған деректерден деңгейдегі (бірақ үрдісте емес) елеулі айырмашылықтарды көрсетті. 2013 жылдан бастап сауалнамаларда қолданылатын популяциялар мен статистикалық құрылымдар әр түрлі болып қала берді. Қалай болғанда да, мақсат сауалнамада мұндай операцияларды жасамайтындығын көрсете алатын сауалнама респонденттерінің санын барынша азайту болып табылады. Іріктеудің жаңа жоспарында КДО статистикалық құралдарды өзі қалыптастырмайды. Оның орнына, оның негізгі функциясы әр түрлі компаниялардың сипаттамаларын анықтау болып табылады коммерциялық кәсіпорындардың статистикалық тізілімдері және негізгі экономикалық қызмет пен өлшем бойынша 63 жиынтықты зерттеу құралдары осы екі айнымалы бойынша әр қабатты субстратификациялау мүмкіндігі үшін [12].

Уругвай Ұлттық статистика институты кәсіпорындар регистрін құруға және жүргізуге жауап береді. Тізілімді жүргізу үшін пайдаланылатын ақпарат көздері әкімшілік (салық органдарынан, әлеуметтік қамсыздандыру органдарынан, ішкі экономикалық зерттеулер органдарынан және басқа министрліктерден алынған ақпарат) және өзге де көздер (оның ішінде телефон анықтамалары, веб-беттер, сауда палаталары мүшелерінен Ақпарат, баспасөз релиздері және акциялары биржада айналыста болатын компаниялар туралы өзге де ақпарат) болып бөлінеді. Кәсіпорындар тізілімінің алғашқы нұсқасы 1996 жылғы экономикалық санақтан кейін құрылды. 2007 жылы институт, салық басқармасы (DGI) және әлеуметтік қамсыздандыру органы (BPS) арасындағы жаңа келісім негізгі деректер көздері болып табылатын кәсіпорындар тізілімінің жаңа нұсқасын жасауға әкелді. Сонымен қатар, туризм министрлігі қонақүйлерді толтыру туралы мәліметтерді ұсынады. Өз қызметін еркін сауда аймағы режимінде жүргізетін компаниялар туралы ақпарат осындай компанияларды санақ арқылы алынады. ҰИЖ тізілімінің жаңа нұсқасына Латын Америкасы мен РМТУ–2010 коммерциялық кәсіпорындарының тізіліміне арналған Америкааралық даму банкі жобасының шеңберінде әзірленген ұсынымдарға сүйене отырып, шетелдік меншік және саудаға (көрсетілетін қызметтерге) қатысу туралы ақпаратты қосты. Уругвай бизнес–тіркелімдерді халықаралық саудасында жұмыс істейтін кәсіпорындарды анықтау үшін негізгі құрал ретінде пайдаланылатын болады. Бұдан басқа, тізілімнің жаңа тұжырымдамасы оған қызметтің негізгі және қайталама түрлері туралы ақпаратты енгізуді білдіреді – 64 РМТУ–2010: құрастырушыларға арналған жәрдемақы, өндірілген тауарлар мен қызметтер және сату пункті (ішкі немесе сыртқы және тағайындалған ел), капиталдың пайда болуы (ел ішінде немесе шетелде) және шетелдік меншік.

Зерттеу әдістері

Бұл бөлімнің мақсаты—магистрлік жобаның тақырыбын зерттеуде әдіснаманы таңдауды көрсету және негіздеу.

Әрбір эмпирикалық зерттеу белгілі бір тақырыпты зерттеу және сұрақтарға жауап алу үшін деректерді қажет етеді. Зерттеудің ерекшеліктеріне байланысты қажетті деректерді екі түрлі түрге бөлуге болады: сапалық және сандық.

Жұмыста жобаның проблемаларын ашу үшін сапалы және сандық зерттеу әдістері қолданылды.

Зерттеудің сандық әдісіндегі іріктеу идеясы белгілі бір қоғамның мүшелері болып табылатын адамдарды таңдау болып табылады.

Іріктеудің екі түрі бар: ықтималды және мақсатты. Ықтималды іріктеу дегеніміз, әр өкілдің іріктеуге қатысу мүмкіндігі бар. Мақсатты үлгінің бір ішкі санаты бар—ыңғайлылықты таңдау. Үлгінің бұл түрі зерттеушіге ыңғайлы және қол жетімді өкілдерді таңдаудан тұрады [13].

Осылайша, жобадағы зерттеу тәсілінің түрі мақсатты іріктеу болып табылады.

Мөлшерлік зерттеу әдісі ретінде сауалнама және сараптамалық сұхбат түріндегі әдістер таңдалады. Сауалнама "Азаматтарға арналған Корпорация" КЕАҚ тіркеу және жер кадастры бөлімінің мамандары арасында, жеке кәсіпкерлерді тіркеумен айналысатын аумақтық мемлекеттік кірістер органдарының мамандары арасында мақсатты түрде жүргізілетін болады. Себебі бастапқы деректерді тіркеу кезінде қателіктер жіберіледі, бұл кейіннен жалған деректер түріндегі салдарға әкеледі. Сауалнама нәтижелері бойынша мамандардың білімі туралы қорытынды жасауға және жұмысты жақсарту үшін ұсыныстар жасауға болады. Сауалнама статистика саласындағы уәкілетті органының тіркелімдер басқармасының мамандары арасында да жүргізілетін болады. Бұл деректерді жаңарту, әкімшілік деректерді алу және оларды жою бойынша ұсыныстарды одан әрі әзірлеу кезінде кедергілерді анықтауға мүмкіндік береді. ИНИС және СБТ сияқты ақпараттық жүйелердің интеграциясымен байланысты міселелерді анықтау үшін сараптамалық сұхбатты пайдалану көзделеді. Сұхбатқа тіркелімдерді тікелей жүргізумен және өзектендірумен айналысатын статистика органдарының мамандары тартылатын болады.

Статистика органының тіркелімдер басқармасының мамандарымен жүргізілген сұхбат барысында статистикалық тіркелімдердің өзектендіру және пайдалану жөнінде келесідей мәселелер анықталды. Сұхбат барысында "е – Статистика" ИАЖ–ға СБТ АЖ іске асырылған модульдерін көшіру және көрсету бойынша жоспарлар, СБТ ағымдағы жұмысына байланысты әдіснамалық сипаттағы мәселелері қарастырылды. ЗТ МДҚ–дан келіп түсетін хабарламаларды өңдеудің жаңа модулі көрсетілді, "салалық каталогтар" және "құрылымдық бөлімшелер" модульдерімен жұмыс істеу бойынша түсініктемелер берілді. "Байланыс операторларынан респонденттер бойынша

байланыс деректерін алу ережелеріне" қатысты материалдар ұсынылды, Осы Қағидаларға сәйкес жүргізілетін жұмыс бойынша түсініктемелер берілді.

Тиісті жауаптарды алғаннан кейін біз Google Forms құралын пайдаланып жиналған ақпаратты талдауға кірістік.

Google Forms–бұл Google Docs, Google Sheets және Google Slides–пен бірге Google Drive кеңсе пакетіне кіретін сауалнама жасау және жүргізу қосымшасы. Сауалнама құралында сұрақтардың 9 түрі бар, сонымен қатар барлық жиналған деректерді сауалнамалардан қарапайым гистограммаларға, дөңгелек диаграммаларға және мәтіндік кестелерге оңай оқуға және түсінуге болады.

Келесі кезең–деректерді түсіндіру. Деректерді түсіндіру кезеңі жинақталған нәтижелердің нақты түсіндірмелерін ұсынуды қамтитын зерттеудің сапалы нәтижесіне жатады.

Зерттеу нәтижелері келесі тарауда ұсынылады.

Алынған сауалнама мәліметтеріне сүйене отырып, біз зерттеудің болжамды нәтижесі іске асырылды деп санаймыз, өйткені біз қатысқан әр қатысушының көзқарасы бойынша ақпарат жинай алдық. Сауалнама ағымдағы жағдайды сипаттауға ықпал етті.

Зерттеудің сапалы әдістерінің бірі ретінде біз әдеби ресурстарды талдау мен өндеуді қолдандық. Біріншіден, бұл әдіс жоба тақырыбының қаншалықты танымал және зерттелгенін, облыстың негізгі ғылыми зерттеушілері мен сарапшыларын, әрі қарайғы жұмыстың негізгі ережелерін анықтауға, жетілдіруге арналған ұсыныстарды негіздеуге көмектесті.

Әдеби ресурстарды талдау түріндегі сапалы әдіс зерттеу жұмысының бірінші тарауында қолданылады. Нормативтік құқықтық актілерді, ережелерді, сондай–ақ заңды және жеке тұлғаларды тіркеу және жер кадастры мәселелерімен айналысатын мемлекеттік органдардың жұмысын талдау үшін. Бұл ақпараттың қол жетімділігі және сенімділік сияқты айнымалылар арасындағы қатынастарды анықтау үшін қажет және тікелей дереккөздерге жүгінсек, бұл байланыстың не себепті пайда болатындығын тек сапалы зерттеулер көрсетеді.

Зерттелетін тақырыптың ұқсастықтары мен/немесе айырмашылықтарын салыстыратын салыстырмалы зерттеу әдісі біз үшін өте пайдалы болды.

Салыстыру операциясының 2 түрі бар: біріншісі – ұқсас белгілерді іздеу, екіншісі – ерекше белгілерді орнату және түсіндіру. Қандай операциялар қолданылатынына сәйкес салыстыру толық (егер ол екі операциядан тұрса) және толық емес (егер ол тек бір операциядан тұрса) болуы мүмкін [14].

Салыстырмалы әдіс ең алдымен заңдар, корреляциялар, модельдер, типологиялар және классификациялар түрінде эмпирикалық жалпылауды алуға бағытталған. Белгілі бір дәрежеде салыстырмалы талдау нәтижелері сипаттамалық және иллюстрациялық болып табылады.

Салыстырмалы зерттеулердің келесі түрлері бар:

- "Case–study" салыстыру;
- екілік салыстыру;
- аймақтық салыстыру;

- жаһандық сәйкестік;
- кросс–темпоралды салыстыру.

Біздің магистрлік жобада қолданылған аймақтық салыстыру әдісі Қазақстан Республикасының Ұлттық статистика бюросының статистикалық тіркелімдерін өзектендіру әдістерін және шетелдік тәжірибені зерттеуге мүмкіндік берді.

Шетелдік тәжірибені талдау ерекше назарға алынып, статистикалық тіркелімдерін тиімді пайдалану және өзектендіру механизмдерін айқындауға көмектесті. Шетелдік тетіктерді отандық жағдайлар мен қызмет ерекшеліктеріне бейімдей отырып, Қазақстан Республикасының статистика органдарында енгізуге болады.

Статистика саласында уәкілетті орган, Ұлттық статистика бюросының тіркелімдерді жүргізуге жауапты мамандармен сұхбат барысында ауыл шаруашылығы статистикалық тіркелімін жүргізудің және өзектендірудің әдіснамалық мәселелері қаралды, әр шаруашылық бойынша есепке алудың тіркеу жазбаларын жүргізудің статистикалық әдіснамасының жаңа редакциясы қаралып, талқыланды. Сондай–ақ, шаруашылық бойынша есепке алу дәптерлерінің тиражына қатысты мәселе талқыланды.

ТҚСТ АЖ–ны жүргізу және өзектендіру бойынша ағымдағы жұмыс, сондай–ақ 9 айдың қорытындысын шығару мәселелері қаралды. МТ АЖ–дағы МТК кодтарының өзектілігі мәселелері қаралды. Сонымен қатар, АШТ–нен (екінші бөлім) ТҚСТ автоматты түрде өзектендіру бойынша сұрақтар талқыланды.

Статистикалық бизнес тіркелімі бойынша келесі мәселелер қарастырылды: "е – Статистика" ИАЖ–ға СБТ АЖ іске асырылған модульдерін көшіру және алдағы жоспарлар көрсетілді, СБТ ағымдағы жұмысына байланысты әдіснамалық сипаттағы мәселелері жайында ақпарат алынды.

ЗТ МДҚ–нан келіп түсетін хабарламаларды өңдеудің жаңа модулі көрсетілді, "салалық каталогтар" және "құрылымдық бөлімшелер" модульдерімен жұмыс істеу бойынша түсініктемелер берілді. "Байланыс операторларынан респонденттер бойынша байланыс деректерін алу ережелеріне"(ары қарай – Ережелер) қатысты материалдар ұсынылды, осы Ережелерге сәйкес жүргізілетін жұмыс бойынша түсініктемелер берілді. "Жаңа кәсіпорындар сауалнамасы" 1–НП нысаны бойынша деректерді жинаудың электрондық форматына көшуді іске асыру мүмкіндігі талқыланып, осы нысан бойынша каталогты қалыптастырудан бастап СБТ–дағы 1–НП нысанын өңдеуге дейінгі кезеңдер баяндалды.

Мемлекеттік қызметкерлер арасында жүргізілген сұхбат барысында статистикалық тіркелімдерді өзектендіру, ақпаратты жинау және өңдеу, тіркелімдерді жүргізу процесстеріне қатысты анықталған басты сұрақтар Қосымша А–да көрсетілген.

Зерттеу нәтижелері және талдау

Статистикалық тіркелімдердің тиімді жұмыс істеуін және өзектендіру процессін қамтамасыз ету Ұлттық статистика бюросының және оның құрылымдық бөлімшелерінің тіркелімдер басқармасының басты міндеті.

Қазіргі таңда статистикалық бизнес–тіркелім «Статистика органдарында статистикалық бизнес–тіркелімді өзектендіру және зерттелетін бірліктердің каталогын қалыптастыру жөніндегі әдістемеге» сай өзектендіріледі. Бұл статистикалық бизнес–тіркелімді өзектендіру және зерттелетін бірліктердің каталогын қалыптастыру жөніндегі әдістеме заңды тұлғалар, филиалдар, өкілдіктер мен дара кәсіпкерлерге жалпы мемлекеттік статистикалық байқаулар жүргізу кезінде статистикалық бизнес–тіркелімнен жеке каталогтарды (немесе зерттелетін бірліктер тізімін) қалыптастыру және қолдану, СБТ ақпараттық жүйесінің уақтылы өзектендірілуін қамтамасыз етеді [3].

Статистикалық бизнес–тіркелімді өзектендіру және зерттелетін бірліктердің каталогын қалыптастыру жөніндегі әдістеме бойынша СБТ негізінде екі түрлі каталог қалыптастырылады. Олар: жеке каталог және салалық каталог.

Жеке каталог– нақты статистикалық байқауды жүргізуге арналған, тиісті жіктелімдік атрибуттары бар зерттелетін бірліктер тізбесі. Басқаша айтқанда жеке каталог нақты бір статистикалық байқауды жүргізуге арналған.

Салалық каталог – респонденттердің статистикалық нысандарымен жұмыс істеу кезінде салалық статистика қызметкерлері анықтаған өзгертулерді есепке алуға арналған зерттелетін бірліктер тізбесі. Салалық каталогтың басты мақсаты статистикалық нысандармен жұмыс істеу барысында анықталған өзгерістерді есепке алу болып табылады (мысалы, қызмет түрінің, мөлшерлілігінің және басқа да жіктелімдік пен әкімшілік атрибуттардың өзгеруі). Салалық каталог жалпы статистика саласына арналған құқықтық және статистикалық бірліктер жөніндегі ақпаратты көрсетеді және СБТ транзакциялық қорында тікелей жұмыс істеу үшін қолданылады [7].

Қазіргі уақытта осы салалық каталог арқылы өзектендіру жұмысында бірнеше мәселе туындап отыр. Салалық каталогты өзектендіру СД тіркелімдер басқармасы мен басқа басқармалар арасындағы іс–қимыл арқылы қамтамасыз етіледі. Өзектендіру жұмыстарының ішіне КМЖ, ЭҚЖЖ, БЕЛ, АӘОЖ, МНЖ, ЭСЖ және ахуалдық кодтарын жаңарту немесе басқа проблемалық жазбаларды жою кіреді.

Қазіргі кезде ахуалдық кодты жаңарту статистикалық есеп негізінде немесе ахуалдық код 4 арнайы тапсырма аясында орындалады. Бұл тапсырма бойынша Ұлттық статистика бюросының Тіркелімдер басқармасының қызметкерлері ахуалдық коды 2 жыл өзгертілмеген және ешқандай есеп тапсырмаған заңды тұлғалар бойынша және ахуалдық коды 1,5 жыл өзгертілмеген және ешқандай есеп тапсырмаған жеке кәсіпкерлер тізімін қалыптастырып облыстық және қалалық статистика департаменттерінің тіркелімдерді жүргізуге жауапты бөлім қызметкерлеріне тапсырады. Мысал

ретінде қарастырсақ 2021 жылдың ақпан айында Жамбыл облысы бойынша ахуалдық код 4 тапсырмасы бойынша ЗТ 35, ЖК– 3000 бірлік болған. Алайда салалық басқармалар қызметкерлер жасаған жұмыс нәтижесінде ЗТ толықтай өзектендіріліп, ЖК 3000 нан 210 жеке кәсіпкердің ахуалдық коды өзгертілген. Осы орайда жеке кәсіпкерлердің жылдық, тоқсандық немесе айлық кезеңде есеп тапсырмайтындығы қиындық тудырады. Бұл статистикалық бірлік туралы ақпаратты бастапқы дереккөзден алуына бірден кедергі келтіретін жайт. Тапсырма аясында ахуалдық кодты өзектендірудің тағы бір түрі – қоңырау арқылы сауалнама. Бұл жағдайда көптеген ЖК – лер байланыс номерін көрсетпейтіндіктен сауалнама өткізу қиындық тудырады [7].

Осы орайда өзектендіру мәселесін шешу жолы ретінде салық комитетінің 12 Қосымшасын пайдалану ұсынылады. 12 Қосымша ЖК немесе ЗТ– ның соңғы салық кезеңінде бюджетке түсірген салығы туралы ақпаратты көрсетеді. MS Access бағдарламасы арқылы сәйкестендіру жүргізіп респонденттің жеке табыс салығына сүйене отырып оған 1 жұмыс істеп тұр немесе 2 уақытша жұмыс жасамайды деген ахуалдық кодын қойса болады.

Екінші, әрдайым қадағалауды талап ететін мәселе – бұл бастапқы тіркеуден өткенде респонденттердің қате қызмет түрін көрсетуі. Дұрыс емес қызмет түрін көрсеткен жағдайда заңды тұлғалар немесе жеке кәсіпкерлер бірқатар қиындықтармен жүздеседі, екіншіден статистика мамандарына байқау жүргізу каталогына қатысы жоқ бірліктер енеді. Бұл жағдайдың алдын алу мақсатында тіркеу жүргізетін мемлекеттік органдардың жауапты мамандарына жүйелі түрде семинарлар өткізуді ұсынамыз. Сонымен қатар статистикалық бизнес–тіркелімді өзектендіру жайындағы әдістемеге бастапқы тіркеу сәтінде бір емес бірнеше қызмет түрін көрсету мүмкіндігін қарастыруды ұсынамыз.

Статистикалық бизнес тіркелімді өзектендіру барысында кедергі келтіретін немесе қате ақпарат енгізуге алып келер бір жағдай – бұл статистикалық бірліктің мекен жайы, байланыс телефондарын анықтау қиындығы. Статистикалық бірліктің мекен жайын енгізу үшін қазіргі таңда «Справочники» модуліне кіріп көше атауының немесе мөлтек ауданның сәйкес кодын тауып барып енгізу қажеттілігі туындап тұр. Осы орайда жаңа «е–статистика» ақпараттық жүйесін ИС АР ақпараттық жүйесімен байланыстырып көше, ауыл, аудан атауларын РКА коды арқылы анықтауды және заңды тіркелген мекен жайын өзгерту мүмкіншілігін алып тастауды көздеп отырмыз. Заңды тұлғаның тіркелген мекен жайы ИС ГБД ЮЛ базасынан хабарлама келген жағдайда ғана өзгертіледі.

Жобаның басында айтқандай жаңадан ашылған мекемелер бойынша 1–НП есебін жинақтау уақыт ресірсы тұрғысынан, материалдық тұрғыдан шығынға әкеліп соғады. Айта кетсек кәсіпорындар тұрақты негізде тіркеледі, сондықтан қызметкерлер күн сайын жаңадан тіркелген кәсіпорындарды бақылап отыруы керек, орташа алғанда Нұр–сұлтан қаласы бойынша күніне 40–50 респонденттен, ал айына 700–800 респонденттен қоңырау шалу керек. Кіші қалаларда немесе аудандарда күніне 20–25 жаңа мекеме тіркеуден өтеді, оның бәрі статистика департаментінің қызметкерлерінің мойнына жүктелген. Бұл

жағдайдың **шешімі** – 1–НП есебін түбегейлі онлайн форматқа ауыстырып респонденттің жеке кабинеті арқылы тапсыру болып табылады.

Қазіргі таңда 1–НП, жаңадан ашылған кәсіпорындарға арналған сауалнамасы тек қағаз жүзінде тапсырылады және сауалнаманы Ұлттық статистика бюросының сайтында табуға болады. Аталған сауалнаманы тапсыру үшін және респонденттерді барынша қамту мақсатында оны респонденттің кабинеті арқылы тапсыруға жағдай жасау (3-сур.).

№ 0002	Халықтың тұрмыс сапасы
№ A-005	Жеке ауылшаруашылық дақылдарының түсімділігі
№ 4-сх	Егін себу қорытындылары туралы есеп
№ 29-сх	Ауыл шаруашылығы дақылдары түсімін жинау туралы

БІРЖОЛҒЫ

№ 1 НП Жаңа кәсіпорындарға пікіртерін жүргізу

ҮШ ЖЫЛДА БІР РЕТ

№ 8-сх Отын Ауыл шаруашылығы қызметтерін көрсету туралы



The screenshot shows a web browser window with the URL 'cabinet.stat.gov.kz/kk'. The page header includes the logo of the National Statistical Bureau of the Republic of Kazakhstan and the text 'ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ СТРАТЕГИЯЛЫҚ ЖОСПАУЛАУ ЖӘНЕ РЕФОРМАЛАР АГЕНТТІГІ ҰЛТТЫҚ СТАТИСТИКА БЮРОСЫ'. Below the header, there is a navigation bar with 'Басты бет', 'Қуітбе', and 'Байланыс ақпарат'. The main content area displays a message to respondents, dated 21.04.2021. The message reads: 'Құрметті респонденттер! Техникалық проблемаларға байланысты: 1-ТС (2021 ж наурыз айына) статистикалық нысанның онлайн режимінде ұсыну 2021 жылдың 23 сәуіріне дейін ұзартылғандығын хабарлаймыз. Уақытша қолайсыздықтар үшін кешірім өтінеміз!'. Below this, there is another message dated 20.04.2021 with the same text.

3-сур. – 1–НП есебінің онлайнға көшіру

Ескерту – Сурет автормен ҰСБ ресми сайтының негізінде құрастырылған [15].

Сонымен қатар әдеби ресурстарды зерттеу барысында ТҚСТ ақпараттық жүйесін жүргізуді ұйымдастыру процесі зерделенді. Зерттеу барысына өндірістік тәжірибе де көп септігін тигізді.

ТҚСТ АЖ міндеттердің белгілі бір тобын шешуге бағытталған әрекеттерді автоматтандыруға мүмкіндік береді және келесі блоктардан тұрады:

1) деректерді жинау, өңдеу және талдау;

2) есептерді қалыптастыру;

3) сыртқы дерекқорды «е–Статистика» интеграцияланған ақпараттық жүйесінің компоненттерімен интеграциялау.

Деректерді жинау барысында бірқатар мәселелер айқындалып статистика басқармаларының тұрғын–үй қорының статистикалық тіркелімін жүргізуді іске асыратын мамандарымен талқыланды.

Деректерді өңдеу барысында барақ үйлер бойынша, олар архитектура басзасында жеке үй ретінде көрсетілген, осыған байланысты тұрғын–үй статистикалық тіркелімінде әлі күнге дейін пәтерлердің РКА кодын өзектендіру мүмкін емес болып тұр. Бұл орайда аталған міселенің оңтайлы шешімі құрылыс және сәулет басқармасының мамандарымен біріге жұмыс жасау. Барак типті үйлердің тізімін әр облыс бойынша қалыптастырып, тізімде көрсетілген үйлер бойынша сәулет басқармасы мамандарының жауабынан кейін үйлерге тиісінше статус беру: «көп пәтерлі» немесе «жеке үй»

Зерттеу барысында Республикамыздың кейбір аймақтарында жартылай газификацияланған үйлер бары анықталды. Мысалы Маңғыстау облысы бойынша көп пәтерлі үйлерді абаттандыру мәселесі: қалада орналасқан көп қабатты үй тоғызыншы қабатқа дейін газ жүргізілген, ал оныншы қабаттан бастап электр плитасын пайдаланады. Өзектендіру жұмыстарын жүргізу кезінде "бір мезгілде электр плитасы және газ да көрсетілген" деген қате шығады. Дегенімен бұл сияқты мәселелер барлық аймақта кездеспейтіндіктен, барлық өңір газификацияланбау себебінен, Тіркелімдер басқармасы мамандарыны бұл мәселені әдісеме бойынша шешуді ұстанатындарын алға тартты. Әдістеме бойынша тұрғын үй қорын абаттандыруды өзектендіру кезінде жабдықталған тұрғын үй–жайлар туралы мәліметтер келесідей енгізіледі. Тұрғын үй–жай:

- егер үйде электр жылытқыш болса, электрмен;

- егер еденүсті электр плитасы немесе еденүсті электр плитасы орнатылған бөлек тұрған асүйі (асүйге арналған арнаулы күрделі ғимарат) бар үй болса, еденүсті электр плитасымен;

- егер желілік табиғи газбен жабдықталған еденүсті газ плитасы болса, желілік (табиғи) газбен;

- егер сұйытылған газбен (газ тәрізді заттарды сақтауға арналған баллондағы немесе газгольдерлердегі–резервуарлардағы) жабдықталған еденүсті газ плитасы болса, сондай–ақ сұйытылған газбен жабдықталған еденүсті газ плитасы орнатылған бөлек тұрған асүйі бар газдандырылған деп саналатын үй сұйытылған газбен;

- егер үйде жылу қазандығы, орамдық немесе аудандық қазандық, жылу электр орталықтары, сондай-ақ автоматты газды су жылытқыштары орнатылған болса, орталықтан жылытумен деген абаттандыру нұсқасы ойылады [9].

Алайда аталған мәселе қайта өзектендіруге жіберілмес үшін жұмысбарысында бұл қателікке «рұқсат етілген» статусын беру қажет. Пәтерлердің сыни және сыни емес қателері бойынша жазбаларды өзектендіру кезінде тек пәтер нөмірі бойынша ғана емес, сонымен қатар көше атауы мен үй нөмірі бойынша да іздеуді қарастыру қажет. Себебі, бір мекен-жайы көрсетілген, ал іс жүзінде халықтың регистрі мемлекеттік деректер қорынан келген ақпарат мүлдем басқа мекен-жайға түседі (гка коды және басқа мекен-жайдың кадастрлық нөмірі көрсетілген) және бұл жағдайда дұрыс мекен-жайға қосылуға мүмкіндік жоқ. Осыған ұқсас тағы бір туындайтын мәселе үйлердің сыни және сыни емес қателіктерінде объектінің мекен-жайы (пәтер нөмірі) көрсетілген жеке үйді жаңарту үшін пәтерге ақпаратты қолмен енгізбеу үшін пәтер нөмірі бойынша іздеу қарастырылмаған.

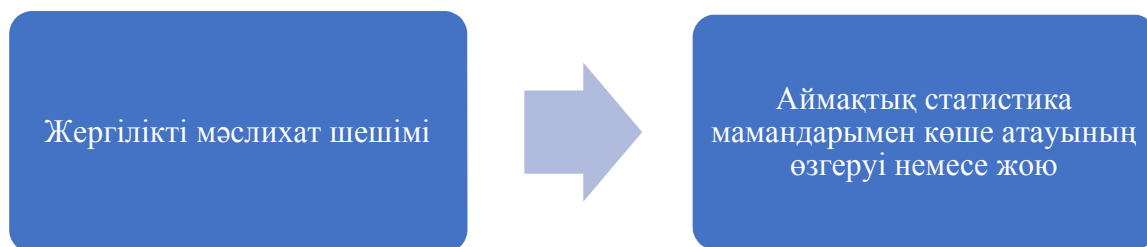
Осы орайда екі жағдайда да интерфейсте үйдің және пәтердің карточкалары бірдей ашылатындай жаңарту енгізу қажет. Сонымен қатар екінші мәселе бойынша ХР МДҚ түскен ақпарат бойынша соған сәйкес пәтер нөмірімен іздеуді қамтамасыз ету мүмкіндігін қарастыру қажет.

Зерттеу барысында статистика басқармаларының тіркелімдер бөлімінің мамандары атап өткен мәселе – көшелерді қосу, атауын өзгерту және өшіру мүмкіндігін аймақтық құрылымдық бөлімшелерге беру. Қазіргі таңда бұл функцияны Ұлттық статистика бюросының статистикалық тіркелімдер және жіктеуіштер бөлімі атқарып отыр. Жергілікті мәслихат белгілі бір аймақта көшенің атауын өзгерту немесе көшені жою туралы шешімін шығарып, жариялаған кезде сол аймақтық статистика органының мамандары тұрғын-үй қорының статистикалық тіркеліміне өзгерту енгізе алмайды. Аталған өзгерістерді енгізу тек Ұлттық статистика бюросының мамандарының құзыреттілігінде. Аталған жұмыс процесі төмендегі суретте көрсетілген (4-сур.)



4-сур. – Қазіргі кездегі атқарылатын жұмыс процессінің схемасы
Ескерту – сурет автормен құрастырылған.

Ұсынылып отырған жұмыс процесі өзектендіру процессін жылдамдатуға көмектеседі (5-сур.).



5-сур. – Ұсынылып отырған жұмыс процесі көрсетілген
Ескерту – сурет автормен құрастырылған.

Жоғарыда аталғандай Халықтың Статистикалық тіркелімі ақпараттық жүйесі халықаралық стандарттарға сәйкес қалыптастырылатын және "Мемлекеттік статистика туралы" Қазақстан Республикасының 2010 жылғы 19 наурыздағы Заңына (бұдан әрі – Заң) сәйкес бекітілген статистикалық әдіснамаға сай жүргізіледі. Халықтың статистикалық тіркелімі Ұлттық статистика бюросының мамандарымен ғана жүргізіледі. Аймақтық статистика құрылымдарының мамандары Халықтың статистика тіркелімін ТСКТ АЖ және АШСТ АЖ–сін өзектендіру жұмыстарында ғана интеграциялық компонент арқылы пайдаланады. Ол дегеніміз ХСТ АЖ–нің өзектендіруіне тікелей әсер ете алмайды. Қазіргі кезде ХСТ мен «е–Статистика» компоненттері арасындағы байланыс тұлғалар бойынша Жеке сәйкестендіру нөмірлері (бұдан әрі – ЖСН) бойынша, отбасылар бойынша – отбасының коды бойынша.

Үй шаруашылықтары бойынша – тұрғылықты мекенжай мәліметтері бойынша сәйкестендіріледі:

1) әкімшілік дереккөздерден алынатын мәліметтер интеграциялық компонент арқылы ХСТ–ға келіп түседі (байланыс жеке тұлғаның ЖСН–і арқылы жүзеге асырылады);

2) жұмыспен қамтылуы, жұмыссыздық пен басқа да әлеуметтік төлемдер бойынша мәліметтердің түсуі (байланыс ЖСН және Бизнес сәйкестендіру номері (бұдан әрі – БСН арқылы));

3) Тіркелім жүйелерінен мәліметтердің түсуі (байланыс ЖСН, БСН арқылы).

Қазақстан Республикасының аумағында санақ өткізу кезінде тұрақты немесе уақытша тұратын адамдар туралы мәліметтерді қамтитын Комитеттің «Халық санағы» дерекқоры ХСТ үшін ақпарат алудың қосымша дереккөзі болып табылады [8].

Осы орайда солтүстік Еуропа елдерінің тәжірибесін қолданып Халықтың статистикалық тіркелімінің негізінде халық санағын онлайн түрде жүргізілуін ұсынып отырмыз. Халықтың статистикалық тіркелімі жеке Қазақстан Республикасында тіркелген жеке тұлғаның іс–қимылы (миграция), туу немесе өлу жайында ақпаратты басқа органдардың ақпараттық жүйелерінен алады. Алынған ақпарат негізінде Халықтың статистикалық тіркелімінің кескінің белгілі бір уақытқа шығарып халықтың санын анықтау мүмкіндігін анықтау қажеттігі алдағы мақсаттардың біріне айналу керек.

Әдеби деректерді зерттеу ауылшаруашылық статистикалық тіркелімінің өзектендіру жұмыстарын жүргізу қатаң түрде әдістемеге сай жүргізілетінін көрсетеді. Ауыл шаруашылық статистикалық тіркелімін жүргізу және өзектендіру бойынша әдістемесінің мақсаты «Ауыл шаруашылық статистикалық тіркелімі» ақпараттық жүйесін жүргізуді және уақтылы өзектендіруді қамтамасыз ету, шаруа, фермер қожалықтарына және үй шаруашылықтарына жалпымемлекеттік статистикалық байқауды жүргізуде АШТ–дан зерттелетін бірліктер тізбесін қалыптастыру және қолдану болып табылады.

АШТ заңды тұлғалардың, филиалдар мен өкілдіктердің, дара кәсіпкерлердің және шаруа, фермер қожалықтарының, үй шаруашылықтарының, ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіруді жүзеге асыратын бақ және саяжай кооперативтерінің ұйымдастырылған және жүйеленген тізбелерінен тұрады. Осы аталған бірліктер тізбесі бойынша ауыл шаруашылық тіркелімінде толықтылулар мен өзгертулер жүргізіледі. Қазіргі уақытта өзектендіру кезінде АШТ–ға жаңадан құрылған ауылшаруашылығы кәсіпорындары, дара кәсіпкерлер, шаруа, фермер қожалықтары туралы деректер, олардың жіктелімдік мәліметтері бойынша өзгертулер, негізгі немесе қосалқы қызмет түрін өзгерту туралы немесе басқа қызмет түріне ауыстыру жөніндегі ақпарат автоматты түрде еңгізіледі. Мал және құс саны бойынша ақпарат орта және ірі мал шаруашылығы өндірушілерінен жалпымемлекеттік статистикалық байқаудың дерекқорынан жыл сайын ақпаратты импорттау арқылы алынады. Жалпымемлекеттік статистикалық байқау жылына 2 рет жүргізіледі. Байқау қантар және маусым айларында өткізілетін әр шаруашылықты аралау барысында ауыл шаруашылық өнімдерін өндірушілер жайында деректер АШТ–да өзектендіріледі. АШТ–мін өзектендіру жұмысы сызба төменде көрсетілген [10].

Сонымен қатар жаңадан тіркелген жеке кәсіпкерлер мен шаруа қожалықтары бойынша ақпарат ИНИС АЖ–мен интеграциялық компонент арқылы келіп түседі.

Жоғарыда айтылған өзектендіру барысында АШТ АЖ–де шаруашылықтардың ЖСН кодтары бойынша қателіктер шығып жатады. Бұл жағдай әр шаруашылықты аралау барысында туындайды. Мәселені шешу жолы ретінде ауылшаруашылық статистикалық тіркелімін өзектендіру кезінде ЖСН кодтарын ХСТ АЖ–де шынайылығын тексеруді ұсынамыз.

Қорытынды

Стратегиялық жоспарлау және аймақтың дамуын зерделеу мәселесінде шынайы және өзекті ақпараттың қолданылуы міндетті шарттардың бірі. Осы тұрғыда, Қазақстан Республикасының Президентінің 2020 жылғы 09 қыркүйек жарлығымен Ұлттық статистика бюросы құрылған болатын. Ұлттық статистика Бюросының функцияларының бірі қоғамды, мемлекеттік ұйымдарды шынайы статистикалық ақпаратпен қамтамасыз ету.

Статистикалық ақпаратты қалыптастыруда статистикалық тіркелімдердің атқаратын рөлі өте зор. Статистикалық тіркелімдердің құқықтық статусы Қазақстан Республикасының «Мемлекеттік статистика» туралы заңында бекітілген. Қазіргі уақытта Ұлттық статистика бюросы 4 статистикалық тіркелімді жүргізумен айналысады:

- Статистикалық бизнес тіркелім
- Ауыл шаруашылық тіркелімі
- Халықтың статистикалық тіркелімі
- Тұрғын үй қорының статистикалық тіркелімі [3].

Статистикалық тіркелімдерді пайдалану жолында ТМД елдерінің арасында Қазақстан Республикасы көптеген жетістікке жеткен. Дегенімен жетекші елдердің тәжірибесіне сүйене отырып статистикалық тіркелімдердің пайдалану жолдарын жетілдіру перспективасы бар. Оның ішінде атап өтсек орта және ірі шаруашылық субъектілерінің профайлинг жүйесі, Халықтың статистикалық тіркелімі негізінде халық санағын жүргізуді атап өту керек. Әр статистикалық тіркелімнің өзіндік ерекшелігі бар, дегенімен жұмыс істеу принциптері ұқсас: деректерді жинақтау, өңдеу және сол деректердің негізінде статистикалық ақпаратты қалыптастыру. Статистика органдарының әр деңгейінде статистикалық тіркелімдерді жүргізуде белгілі тәжірибе жиналған. Дегенімен қазіргі уақытқа әкімшілік дереккөздерден, бастапқы дереккөздерен алынатын ақпараттың өзектілігі және шынайылығы толыққанды қамтамасыз етілмеген. Әлі күнге дейін кейбір әкімшілік дереккөздерінен алынатын деректердің сенімділігі төмен. Басқа мемлекеттік органдар ақпараттық жүйелерімен интеграция процесі толыққанды өз функциясын орындамайды. Осы орайда магистрлік жоба аясында, статистикалық тіркелімдерді өзектендіру және пайдалану жолдарын жетілдіру мақсатында аталған ұсыныстар тұтынушыстатистикалық тіркелімдерді пайдаланушы, шыққан ақпаратты пайдаланушы тұрғысынан ұсынылған.

Зерттеу барысында жасалған қорытынды авторлар атаған гипотезаға сай екендігін дәлелдейді: бастапқыда алынған шынайы және өзекті деректер сапалы статистикалық ақпаратты қалыптастыруға және таратуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар еліміздің әлеуметтік–экономикалық ахуалын айқындаумен қоса нақты стратегиялық жоспар жасауға жағдай жасайды.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі

- 1 Шокаманов, Ю.К., Бельгибаева, К.К. Статистика: Учебник для студентов ВУЗ. – Алматы: ТОО «Радгел», 2008. – 522 с.
- 2 Қазақстан Республикасының 2010 жылғы 19 наурыздағы № 257–IV «Мемлекеттік статистика туралы» заңы. // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z100000257> (жүгінген күні 07.12.2020).
- 3 Методологические положения по статистике, Четвертое издание, 2018. – URL: <https://stat.gov.kz/api/getFile/?docId=ESTAT220583> (жүгінген күні 11.02.2021).
- 4 Руководство по статистическому регистру предприятий, 2015. – URL: <https://unece.org/DAM/stats/publications/2015/Guidelines-on-Statistical-Business-Registers-RU.pdf> (жүгінген күні 20.01.2020).
- 5 St–Pierre, Pascale, C. Uses and purposes of business registers in the digital age: from economic efficiency to corporate citizen surveillance // Cahiers De Droit – sep 2019. – № 3.– P. 589–622.
- 6 Williams, Colin, C., Kedir, Abbi, M. Business registration and firm performance: some lessons from India // Journal of developmental entrepreneurship – Sep 2016 – №21/3 – Номер статьи: UNSP 1650016.
- 7 Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитеті төрағасының міндетін атқарушының 2015 жылғы «24» маусымдағы № 96 бұйрығымен бекітілген «Статистика органдарында статистикалық бизнес тіркелімді өзектендіру және зерттелетін бірліктердің каталогын қалыптастыру жөніндегі әдістеме». – URL: <https://stat.gov.kz/api/getFile/?docId=ESTAT102596> (жүгінген күні 13.02.2021).
- 8 Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитеті төрағасының 2017 жылғы «22» мамыр № 75 бұйрығымен бекітілген «Тұрғын үй қоры статистикалық тіркелімін жүргізу және өзектендіру бойынша әдістеме». – URL: <https://stat.gov.kz/api/getFile/?docId=ESTAT076404> (жүгінген күні 15.02.2021).
- 9 Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитеті төрағасының міндетін атқарушы 2017 жылғы «18» қаңтар №8 бұйрығымен бекітілген «Халықтың статистикалық тіркелімін жүргізу бойынша әдістеме». – URL: <https://stat.gov.kz/api/getFile/?docId=ESTAT076408> (жүгінген күні 30.01.2021).
- 10 Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитеті төрағасының 2016 жылғы «2» желтоқсан № 295 бұйрығымен бекітілген «Ауыл шаруашылық статистикалық тіркелімін жүргізу және өзектендіру бойынша әдістеме». – URL: <https://stat.gov.kz/api/getFile/?docId=ESTAT186422> (жүгінген күні 21.02.2021).
- 11 Статистика на основе регистров в Североевропейских странах: Обзор передовых методик с уделением основного внимания на статистику населения и социальной статистике. – URL:

https://unece.org/DAM/stats/publications/Register_based_statistics_in_Nordic_countries_Russian.pdf (жүгінген күні 12.03.2021).

12 Доклад Висбаденской группы по реестрам предприятий, 2017. – URL: <https://unstats.un.org/unsd/statcom/48th-session/documents/2017-16-WiesbadenGroup-R.pdf> (жүгінген күні 27.01.2020).

13 Gelo, O., Braakmann, D., Benetka, G. Quantitative and qualitative research: Beyond the debate // Integrative Psychological & Behavioral Science. – Vienna, 2009. – P. 266–290.

14 Absattarov, R.B. Comparative political method: the nature and types // Вестник Издательство «Ұлағат» Казахского национального педагогического университета имени Абая. – Алматы, 2017. – С. 3–8. – URL: <http://rmebrk.kz/journals/4042/48563.pdf> (жүгінген күні 07.02.2020).

15 2021 жылғы статистикалық нысандар – URL: <https://stat.gov.kz/respondent/form> (жүгінген күні 12.03.2021).

Қосымша А

Тіркелімдер басқармасының маандарымен жүргізілген сұхбат нәтижесі

Сұрақтар	Ұсыныстар мен шешу жолдары
<p>Жаңа СБТ–да өзектендіру көздерін түзету кезінде үлкейткіш арқылы немесе ашылмалы терезеден көздің атауын таңдаудағы қолайсыздық ескі СБТ–да ыңғайлы болды</p>	
<p>Жаңа СБТ–да "респондент деректерін өзектендіру" бөлімінде көлемі болған кезде қызметін тоқтатқандардан басқа, ситкодты белсенді СБТ–ға Автоматты өзектендіруді көздеу</p>	<p>Респонденттің кабинетінен ахуалдық кодты автоматты түрде өзектендіру мүмкіндігі бар. Осы міндетті іске асыру үшін міндеттердің тиісті тұжырымы жазылады. Бұл міндетті іске асырудың болжамды мерзімдері – 2020 жылдың соңына дейін.</p>
<p>Кәсіпорынды іздеу үшін ҚАСБ СРН–дан мәліметтерді пайдаланды (СБР–да), жаңа СБР–да тек ЖСН, Тегі, Аты, Әкесінің аты, Жынысы, резиденттігі, қайтыс болған күні, ескі СБР–да осы деректерден басқа респонденттің тұратын мекенжайы бар (облыс, аудан, елді мекен, көше, үй, корпус, пәтер) жұмыс істеу үшін ыңғайлы болды</p>	
<p>Жүргізілген статистикалық байқаулар бойынша респонденттерді қамтуды ұлғайту мақсатында Департамент тіркелімдегі қалалық телефон нөмірлері бойынша кәсіпорындарға автоматты қоңырау шалуды жүргізеді. СБТ–да "Телефон" жолында қалалық (аймақ кодымен, кодсыз), сондай–ақ ұялы (+7, 8, бөлу белгілерімен, белгілерсіз) нөмірлердің барлық түрлері қандай да бір құрылымдаусыз көрсетіледі, бұл одан әрі select түсірген кезде авто қоңырау шалу үшін тізімді қалыптастыру кезінде қалалық нөмірлерді бөлуді қиындатады. Осыған байланысты, тікелей СБТ–да, сондай–ақ нысандарды электрондық форматта тапсыру кезінде респонденттің кабинетінде ұялы және қалалық телефон нөмірлері үшін жекелеген құрылымдалған аландарды құру жөніндегі мәселені қарауды сұраймыз.</p>	<p>СБТ–да мекенжай бөлігінің жаңа модулі әзірленді, онда қалалық және ұялы телефондарға, сондай–ақ е–майға арналған жеке құрылымдалған өрістер көзделген. Бұл модуль барлық модульдер СБТ–ға "е–статистика" ИАЖ–ға толық ауысқан кезде СБТ–да іске асырылатын болады (ескі СБТ–дан бас тарту).</p> <p>"Деректерді жинау" Жаңа модулінде байланыс деректерінің құрылымдалған өрістері де қарастырылған.</p>
<p>Онлайн режимінде тапсырылған бастапқы есептерден байланыс деректерін біріктіру қашан болады?</p>	<p>респондент онлайн режимде тапсыру кезінде есепті сақтаған кезде байланыс деректерін өзектендіру қарастырылған. Қазіргі уақытта СБТ</p>

	Сұрақтар	Ұсыныстар мен шешу жолдары
		және деректерді жинауға жауапты АЕО мамандары осы міндетті іске асыру үшін жұмыс істеуде.
	<p>"Мемлекеттік статистика туралы" Заңға өзгерістер енгізіледі ме? 8-бап 6, 7-тармақша "байланыс деректерін" құпия емес, сондай-ақ ұйымдық-құқықтық нысаны мен меншік нысанына енгізу, өйткені Статистика комитеті сайтының тізбесінде сіз КОПФ, КФС енгізгенсіз, бірақ заңда жазылмаған.</p>	
5	<p>"E-gov" тіркеу кезінде заңды тұлға экономикалық қызметтің бір ғана негізгі түрін (ЭҚЖЖ) көрсетеді, басқа қызмет түрлерін көрсете алмайды, өйткені бағдарламада көзделмеген</p>	<p>Қазіргі уақытта ЗТ МДҚ бірнеше ЭҚЖЖ таңдау көзделетін субъектілерді тіркеу бойынша оңтайландырылатын қызметтің екінші нұсқасына көшеді.</p>
8	<p>Жаңа СБТ (е-статистика) салалық басқармаларда кәсіпорындар бойынша деректерді құқықтық бірліктерде қарау мүмкіндігі жоқ. Олар көруге қол жеткізе ме және қашан?</p>	<p>Салалық басқармалардың мамандары үшін "салалық каталогтар" модулі құрылды. Көру үшін рөл жасалады, содан кейін оны салалық басқармалардың мамандарына ұсыну қажеттілігі туралы мәселе қаралады.</p>
9	<p>Жаңа СБТ-да (е-статистика) ЗТ бойынша "құқықтық бірліктерге", ЖК-де "Ескертпе" бағанын қосуға бола ма (ескі СБТ-да кәсіпорын бойынша белгілер жасау ыңғайлы болды), сондай-ақ құқықтық бірліктерге қосуға бола ма" — — — — жеке тұлғалар "заңды тұлғамен Байланыс" қосымша бетіне (басшының ЖСН бойынша респонденттерді іздеу және басқа кәсіпорындардың бар екендігі туралы қарау үшін қажет, мысалы, басқа жұмыс істеп тұрған кәсіпорындардан байланыс деректерін көшіруге және т.б. болар еді).</p>	<p>СБТ-да "ескертпе" деген жол көзделген, осы өріс бойынша ескі СБТ-да бар ақпараттың көші-қоны барлық модульдер СБТ-ға "е-статистика" ИАЖ-ға толық ауысқан кезде жүзеге асырылатын болады (ескі СБТ-дан бас тарту) "Заңды тұлғамен Байланыс" өрісі – бұл міндет СБТ АЖ сүйемелдеу бойынша жоспарда тұр, міндеттер қою жазылған. Қазіргі уақытта СБТ-ға жауапты АЕО мамандары осы міндетті іске асыру үшін жұмыс істеуде.</p>
	<p>тіркеу мәліметтері модулінде / 1-көше (2-көше) / іздеу / атауы, қажетті көшені енгізу және тиісінше оның атауын автоматты түрде көрсету көзделсін. Қазіргі уақытта сіз алдымен анықтамалыққа кіріп, кодты тауып, оны шығатын анықтамалықтан іздеуіңіз керек. Көше коды бойынша да іздеу жоқ</p>	<p>СБТ-да мекенжай бөлігінің жаңа модулі әзірленді, онда қалалық және ұялы телефондарға, сондай-ақ е-майлға арналған жеке құрылымдалған өрістер көзделген. Сондай-ақ, МТК коды бойынша МТ АЖ-дан интеграциясы бар жаңа мекенжай бөлігі қарастырылған. Заңды мекен-жайы түзетілмейді. Нақты мекен-жай сондай-ақ ар АЖ-мен МТК коды бойынша, бірақ түзету мүмкіндігімен интеграцияланатын болады. Мекенжай бөлігі жаңартылған сайын ескі бөлік жойылады. Бұл модуль барлық модульдер СБТ-ға "е-</p>

Сұрақтар	Ұсыныстар мен шешу жолдары
	статистика" ИАЖ–ға толық ауысқан кезде СБТ–да іске асырылатын болады (ескі СБТ–дан бас тарту).
Жаңа СБТ–да жүргізілген статистикалық зерттеулердің қорытындылары бойынша ахуалдық кодты автоматты өзектендіру жұмыс істейтін болады.	Бұл міндет SBR АЖ–ны қолдау жоспарында тұр, тапсырмалар жазылған. Қазіргі уақытта АЕО–ның СБТ, есептілік күнтізбесіне, АЕО–ға жауапты мамандары, деректерді жинау осы міндетті іске асыру үшін жұмыс істеуде.
Әдістеме бойынша сұрақ: статистикалық бизнес–тіркелім бойынша қолданыстағы әдістеме қашан қайта қаралатын болады.	Бүгінгі күні осы Әдістемеге өзгерістер енгізу бойынша жұмыстар жүргізілуде. Жұмыс нұсқасын жасағаннан кейін ол ескертулер мен ұсыныстар енгізу үшін аумаққа жіберіледі.
ЖК бойынша келіп түскен не келіп түспеген, не дұрыс емес келіп түскен тіркеу, тіркеу деректерінің өзгеруі туралы мәліметтер.	Бұл мәселе ЖК "е–лицензиялау" порталы арқылы тіркелген сәттен бастап (2017 жылғы 1 қаңтардан бастап) проблемалы болып табылады. Осы уақыт ішінде тұрақты негізде статистика мен мемлекеттік кірістердің дерекқорлары арасында салыстырып тексеру жүзеге асырылады, СБТ–ға ықтимал түзетулер енгізіледі. Бүгінгі күні "Е–лицензиялау" порталында ЭҚЖЖ жіктеуіші түзетілді. Осы проблеманы толық жойғанға дейін мүмкіндігінше өңірлік деңгейде мемлекеттік кірістер басқармасымен сәйкессіздіктерді пысықтау ұсынылады.
<p>Кәсіпорындар тұрақты негізде тіркелетіндіктен, қызметкерлер күн сайын жаңадан тіркелген кәсіпорындарды бақылап отыруы қажет, орташа алғанда Нұр–сұлтан қаласы бойынша бір күнде 40–50 респонденттен, ал айына 700–800 респонденттен қоңырау шалу қажет. Бұл жұмыс біздің қызметкерлер үшін ұялы байланыс тұрғысынан көп еңбекті қажет ететін және материалдық тұрғыдан қымбат.</p> <p>1. Респонденттердің көптеген өтініштері бойынша 2021 жылдан бастап 1–НП нысанын онлайн режимде тапсыру мүмкіндігін беру, өйткені респонденттердің көпшілігі пандемияға байланысты есептерді қолма–қол тәртіпте ұсынғысы келмейді.</p>	
КОПФ–ті өзгерту арқылы қайта құрудың негізі бар хабарламалар бойынша демографияны жаңа СБТ–ға енгізу қажет	Ұйымдық–құқықтық нысанды өзгерту қайта құру тәсілдерінің бірі болып табылады, сондықтан

пе?	демографияны жүргізу міндетті болып
Сұрақтар	Ұсыныстар мен шешу жолдары
	табылады. СБТ–да ЗТ МДҚ–дан хабарламаларды өңдеу режимін іске асыру кезінде қайта ұйымдастыруға хабарламаны өңдеу кезінде демографиялық оқиғалар СБТ–ға автоматты түрде енгізіледі.
"Тіркеу/қайта ұйымдастыру" негізі бар хабарламаларды өңдеу кезінде алдыңғы ККЖ қою қажет пе?	Жоқ, алдыңғы мәнді қоюдың қажеті жоқ. Әкімшілік дереккөзден (ЗТ МДҚ) келіп түскен мәліметтер санның өзгеруі үшін негіз болып табылады. Кейіннен, өзгерістер есептерді жинау қорытындылары бойынша немесе респонденттің кабинетінен алынған ақпарат бойынша енгізілуі мүмкін.
Сот шешімімен қызмет қайта басталады, яғни 3 – тен 1–ге өзгереді, жана СБТ – да мұндай жағдайларда таратуды автоматты түрде алып тастау мүмкіндігі болады	Субъектінің қызметін соттың шешімі бойынша қайта бастаған кезде, не қандай да бір басқа мән–жайлар (қате тарату) міндетті түрде статистика органдарына ЗТ МДҚ–дан хабарламалар келіп түсуі тиіс, осындай хабарламаларды өңдеу кезінде субъектіге таратуға арналған хабарлама өңделгенге дейін болған ахуалдық кодты қоса алғанда, барлық сыныптамалық атрибуттар қайтарылады.
Стат есепті тапсыру туралы хабарлау. ІНП егов тарапынан орын алады ма?	Бұрын тіркеуші органдарға тиісті хаттар жіберіліп, хабарламалар іске асырылды, яғни ЗТ–ны онлайн тіркеу кезінде хабарлама "е–гов" жеке кабинетінде көрсетілді не "Азаматтарға арналған үкімет" КЕАҚ–ға (ХҚКО) өзі келген кезде ұсынылды. Тіркеу жөніндегі НҚА–ға елеулі өзгерістер енгізілуіне байланысты, жақын арада біз осы рәсімнің өзектілігін анықтау үшін қайтадан хаттар жібереміз.
Соңғы уақытта, респонденттер (ЗТ,ЖК) КР–ға енгізген ЭҚЖЖ бойынша өзгерістерді салық түрінде көрмейтіндігін сұрайды ЭҚЖЖ–ны еговке біріктіруге болмайды ма? Көптеген адамдар бізді КЕАҚ–қа хабарлап , олардың Окэдтері еговта көрсетілуі үшін барады.Яғни, респонденттер қос жұмыс жасайды.Олардың барлығын КЕАҚ–та өзгертуге болмайды	Статистика, Мемлекеттік кірістер және МДБ дерекқорлары арасындағы ақпараттық өзара іс–қимылға сәйкес
ЭҚЖЖ өзгерген немесе қосылған кезде көлемді қою талап етіледі. не	

	негізінде	
	Сұрақтар	Ұсыныстар мен шешу жолдары
	<p>АШР АЖ бос тұрған үйлер бойынша өткен кезеңнен өсімдік шаруашылығы, мал шаруашылығы бойынша деректер тартылады және оның ағымдағы есепті кезеңге арналған деректері бар сияқты болып шығады. Жаңа есептік кезеңнің алдында алдыңғы деректерді нөлдеуді ұсынамыз, өйткені олар тиісті кезеңнің тілімдерінде бар.</p>	<p>Бұл мәселе қосымша талқылауды және барлық облыстардың келісімін талап етеді. Өз тарапымыздан мәселенің осындай шешімін ұсына аламыз, себебі жедел базада барлық экономикалық көрсеткіштер сақталады, ай сайынғы кесінді түсірілгеннен кейін, келесі күні барлық деректер (экономикалық көрсеткіштер және қалалар бойынша деректер) автоматты түрде жойылады.</p>
	<p>біз үй шаруашылықтарының ЖСН кодтарын ХСТ АЖ-да дұрыстығын тексеруді ұсынамыз, өйткені АШТ АЖ-да ЖСН дұрыс емес кодтары бар. Немесе республикалық деңгейде жүктелгеннен кейін ЖСН кодтарын ХСТ АЖ-мен салыстырып тексеру жүргізісін және түсініксіз, жоқ ЖСН кодтарын Біздің мекен-жайға жолданыңдар</p>	<p>Бұл мәселені шешу үшін ХСТ АЖ мамандарын тарту қажет. Жақын арада осы проблеманы шешу бойынша ықтимал нұсқалар қаралатын болады.</p>
	<p>ШФҚ бойынша құрылымдық бірліктерді құру, құрылымдық бөлімшелерді құрмау үшін техникалық тұрғыдан қарастыруға бола ма, өйткені ШФҚ түрлі ӘАОЖ астында АШЖ-ға отырады.</p>	<p>Бұл мәселе АШТ үшін жауапты АЕО мамандарымен бірлесіп қаралатын болады.</p>
	<p>Барақ үйлер бойынша, олар АР-ға жеке ретінде енгізілген, осыған байланысты біз бүгінгі күнге дейін пәтер жалдай алмаймыз.</p>	<p>—</p>
	<p>Маңғыстау облысы бойынша көп пәтерлі үйлерді абаттандыру мәселесі: Қалада орналасқан көп қабатты үй тоғызыншы қабатқа дейін газ жүргізілді, ал оныншы қабаттан электр плитасын (еден) пайдаланады. ФЛК жүргізу кезінде үйлерді бақылау, "бір мезгілде электр плитасы (едендік) және Газ да көрсетілген" деген қате шығады.</p>	
	<p>Пәтерлердің сыни және сыни емес қателері бойынша жазбаларды өзектендіру кезінде тек пәтер нөмірі бойынша ғана емес, сонымен қатар көше атауы мен үй нөмірі бойынша да іздеуді қарастыру қажет. Себебі, бір мекен-жайы көрсетілген, ал іс жүзінде ақпарат мүлдем басқа мекен-жайға түседі (гка коды және басқа мекен-жайдың кадастрлық нөмірі көрсетілген) және бұл жағдайда дұрыс мекен-жайға</p>	

	қосылуға мүмкіндік жоқ.	
	Сұрақтар	Ұсыныстар мен шешу жолдары
	Үйлердің сыни және сыни емес қателіктерінде қайталама объектінің мекен-жайы (пәтер нөмірі) көрсетілген жеке үйді жаңарту үшін пәтерге ақпаратты қолмен енгізбеу үшін пәтер нөмірі бойынша іздеуді қамтамасыз етіңіз, содан кейін үйдің карточкасын ғана жаңартыңыз, бірақ мәліметтер жүктелген пәтер ашылады.	
	ЖМТ МДҚ–дан мәліметтерді жүктеу кезінде іркілістерді болдырмау.	
	Бізге деңгейде енгізуге рұқсат етіңіз көшелерді енгізу және жою	

Ескерту – кесте автормен құрастырылған

Қосымша Б

Субъектілер бойынша «е–Статистика» интеграцияланған ақпараттық жүйесі АШТ ақпараттық жүйесін өзектендіру бойынша жұмыс сызбасы



Қосымша В

Орталық және өңірлік деңгейлерде орындалатын АШТ–ны жүргізу бойынша жұмыс сызбасы



Аналитикалық жазбахат

Жоба авторы: Жапархан Елдос Қайыржанұлы
Ғылыми жетекші: Джаркинбаев Жасер Азимханович

Жоба идеясы	Статистикалық тіркемелерді жүргізу және пайдалану тәсілдерін жетілдіру
Күрделі жағдай (кейс)	<p>Регистрлердің әрқайсысы бірыңғай статистикалық жүйеде белгілі бір орын алады және статистика туралы әдіснамалық ережелерде айқындалған өз мақсаттары мен міндеттері бар. Статистикалық тіркелімдерді жүргізу халықаралық стандарттарға сәйкес әдістеме негізінде жүзеге асырылады. Қазіргі таңда статистика органдарының мамандары алдында бастапқы және әкімшілік дереккөздерден келіп түсетін деректерді дұрыс еңгізу және уақтылы өзектендіру мәселесі өткір тұр. Өйткені деректердің дұрыстығы әлеуметтік және экономикалық процестердің болжамдарын қалыптастыруға тікелей әсер етеді. Бұл экономикалық қатынастардың дамуын ескере отырып өте маңызды. Біз Статистика туралы айтқанда, бірде–бір ұлттық статистикалық қызмет өздігінен жұмыс істемейтінін айта кету керек. Осы орайда статистикалық тіркелімдерді басқа мемлекеттік органдардың деректер базасымен интеграциялау өзекті сұрақтардың бірі болып табылады. Біздің республикамыз ЕАЭО–қа кірген сәттен кейін шетелдік шаруашылық субъектілерді есепке алудың ерекше қағидаларының қажеттілігі туралы сұрақтар туындайды. Жоғарыда айтылған өзектендіру барысында АШТ АЖ–де шаруашылықтардың ЖСН кодтары бойынша қателіктер шығып жатады. Бұл жағдай әр шаруашылықты аралау барысында туындайды.</p>
Берілген мәселені қолданыстағы шешу тәсілдері	<p>Қазіргі таңда статистикалық тіркелімдерді жүргізу және өзектендіру – <u>Статистика органдарында статистикалық бизнес–тіркелімді өзектендіру және зерттелетін бірліктердің каталогын қалыптастыру жөніндегі әдістеме №96,24.06.2015</u> – <u>Тұрғын үй қоры статистикалық тіркелімін жүргізу және өзектендіру бойынша әдістеме № 75,22.05.2017</u></p>

	<p><u>Халықтың статистикалық тіркелімін жүргізу бойынша әдістеме, №8, 18.01.2017</u></p> <p><u>– Ауыл шаруашылық статистикалық тіркелімін жүргізу және өзектендіру бойынша әдістеме № 295, 2.12.2016 әдістемелер негізінде жүргізіледі.</u></p>
<p>Берілген мәселені шешудің ұсынылатын жолы</p>	<p>Аталған мәселелерді шешу үшін әр статистикалық тіркелім бойынша бірнеше шешім ұсынылады:</p> <p>СБТ бойынша</p> <ul style="list-style-type: none"> – СБТ–ні ахуалдық код «4» тапсырмасы аясында салық комитетінің 12 Қосымшасын пайдалану – Бастапқы тіркеу кезінде бірнеше қызмет түрін еңгізу – 1–НП жаңадан ашылған мекемелерге арналған саулнамасын онлайн форматқа ауыстыру <p>АШТ бойынша</p> <ul style="list-style-type: none"> – Мәселені шешу жолы ретінде ауылшаруашылық статистикалық тіркелімін өзектендіру кезінде ЖСН кодтарын ХСТ АЖ–де шынайылығын тексеруді ұсынамыз. <p>ТҚСТ бойынша мәселелерді шеші жолдары:</p> <ul style="list-style-type: none"> – АШТ АЖ интерфейсте үйдің және пәтердің карточкалары бірдей ашылатындай жаңарту еңгізу қажет. Сонымен қатар екінші мәселе бойынша ХР МДҚ түскен ақпарат бойынша соған сәйкес пәтер нөмірімен іздеуді қамтамасыз ету мүмкіндігін қарастыру қажет <p>Дұрыс емес қызмет түрін көрсеткен жағдайда заңды тұлғалар немесе жеке кәсіпкерлер бірқатар қиындықтармен жүздеседі, екіншіден статистика мамандарына байқау жүргізу каталогына қатысы жоқ бірліктер енеді. Бұл жағдайдың алдын алу мақсатында тіркеу жүргізетін мемлекеттік органдардың жауапты мамандарына жүйелі түрде семинарлар өткізуді ұсынамыз. Сонымен қатар статистикалық бизнес–тіркелімді өзектендіру жайындағы әдістемеге бастапқы тіркеу сәтінде бір емес бірнеше қызмет түрін көрсету мүмкіндігін қарастыруды ұсынамыз.</p>
<p>Күтілетін</p>	<p>Жоба аясында жасалған зерттеу нәтижелері</p>

нәтиже	бойынша статистикалық тіркелімдерді өзектендіру және пайдалану жолдарын жетілдіру үшін әдістемелік ұсыныстар беріледі
Әдебиеттер	<p>1. Шокаманов Ю.К., Бельгибаева К.К. Статистика: Учебник для студентов ВУЗ, под ред. Ю.К. Шокаманова–2008</p> <p>2. Методологические положения по статистике / Издание четвертое, дополненное / на русском языке</p> <p>3. Руководство по статистическому регистру предприятий</p> <p>4. <u>Статистика органдарында статистикалық бизнес–тіркелімді өзектендіру және зерттелетін бірліктердің каталогын қалыптастыру жөніндегі әдістеме</u> https://stat.gov.kz/api/getFile/?docId=ESTAT102596</p> <p>5. <u>Әр шаруашылық бойынша есепке алуды жүргізу және тіркеу жазбаларын жүргізуді ұйымдастыру нысандары бойынша статистикалық әдіснама</u> https://stat.gov.kz/api/getFile/?docId=ESTAT282394</p>